

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ
ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ТА ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ
КАФЕДРА ПАРЛАМЕНТАРИЗМУ

КВАЛІФІКАЦІЙНА МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА
на тему

«РОЗВИТОК ВЗАЄМОДІЇ ПАРЛАМЕНТУ, БІЗНЕСУ, ГРОМАДЯНСЬКОГО
СУСПІЛЬСТВА В УКРАЇНІ»

Студентки 2 курсу магістратури заочної форми
навчання спеціальності 281 «Публічне
управління та адміністрування» освітньо-
професійної програми «Парламентаризм та
парламентська діяльність»

Католіченко Ірина Анатоліївна

Науковий керівник

Кандидат наук з державного управління

Крейденко Володимир Вікторович

Засвідчую, що в цій кваліфікаційній роботі
немає запозичень із праць інших авторів без
відповідних посилань

Студентка

(підпис)

Робота допущена до захисту в екзаменаційній комісії рішенням кафедри
парламентаризму від «04» 12 2023р., протокол № 14

Завідувач кафедри парламентаризму
доктор політичних наук, професор
Гошовська Валентина Андріївна

(підпис)

АНОТАЦІЯ

Католіченко І. А. Розвиток взаємодії парламенту, бізнесу, громадянського суспільства в Україні. – Кваліфікаційна магістерська робота на правах рукопису.

Кваліфікаційна магістерська робота на здобуття ступеня вищої освіти другого (магістерського) рівня галузі знань 28 «Публічне управління та адміністрування», спеціальності 281 «Публічне управління та адміністрування». – Навчально-науковий інститут публічного управління та державної служби Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Київ, 2023.

Визначено особливості співпраці парламенту, бізнесу і громадянського суспільства в системі демократичних взаємовідносин; виокремлено правові засади взаємодії парламенту, бізнесу і громадянського суспільства; проведено аналіз сучасних моделей взаємодії парламенту, бізнесу і громадянського суспільства; вивчено європейську практику застосування моделей взаємодії парламенту, бізнесу і громадянського суспільства; проаналізовано деструктивні чинники налагодження взаємодії парламенту, бізнесу та інститутів громадянського суспільства в Україні; охарактеризовано перспективи підвищення ефективності взаємодії парламенту, бізнесу та інститутів громадянського суспільства в Україні у контексті євроінтеграційних процесів.

У кваліфікаційній роботі запропоновано організаційно-правовий механізм підвищення ефективності взаємодії органів публічної влади, бізнесу та громадянського суспільства, принцип побудови якого ґрунтується на імплементації досвіду тристоронньої взаємодії в країнах Європейського Союзу і включає такі організаційні елементи як Government Relations (GR), державно-приватне партнерство, соціальне партнерство, електронне урядування, форсайт.

Кваліфікаційна робота носить характер закінченого самостійного дослідження та викладена на 54 сторінках основного тексту.

Ключові слова: парламент, бізнес, громадянське суспільство, механізм взаємодії, моделі взаємодії, євроінтеграційні процеси, демократично обрана публічна влада, громадянські інституції, реформи державного управління, система тристороннього партнерств, Європейський Союз.

ANNOTATION

I. Katolichenko. Development of interaction between parliament, business, and civil society in Ukraine. – Qualifying scientific work as a manuscript.

Qualifying scientific work for obtaining an educational degree at the second level of higher education (Master's degree), field of study: 28 “Public Management and Administration”, specialty: 281 “Public Management and Administration”. – Educational and Scientific Institute of Public Administration and Civil Service of Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine, 2023.

Peculiarities of cooperation between parliament, business and civil society in the system of democratic relations are determined; the legal principles of interaction between parliament, business and civil society are highlighted; an analysis of modern models of interaction between parliament, business and civil society was carried out; studied the European practice of applying models of interaction between parliament, business and civil society; the destructive factors of establishing interaction between the parliament, business and civil society institutions in Ukraine were analyzed; the prospects for increasing the effectiveness of the interaction between the parliament, business and civil society institutions in Ukraine in the context of European integration processes are described.

The qualification paper proposed an organizational and legal mechanism for increasing the efficiency of interaction between public authorities, business and civil society, the principle of construction of which is based on the implementation of the experience of tripartite interaction in the countries of the European Union and

includes such organizational elements as Government Relations (GR), public-private partnership, social partnership, e-government, foresight.

The qualifying work has the character of completed independent research and is presented on 54 pages of the main text.

Keywords: parliament, business, civil society, mechanism of interaction, models of interaction, European integration processes, democratically elected public authorities, civil institutions, public administration reforms, system of tripartite partnerships, European Union.

ЗМІСТ

ВСТУП	6
РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВЗАЄМОДІЇ ПАРЛАМЕНТУ, БІЗНЕСУ І ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА.....	10
1.1. Особливості співпраці парламенту, бізнесу і громадянського суспільства в системі демократичних взаємовідносин.....	10
1.2. Правові засади взаємодії парламенту, бізнесу і громадянського суспільства.....	17
Висновок до розділу 1	23
РОЗДІЛ II. АНАЛІЗ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ДОСВІДУ ВЗАЄМОДІЇ ПАРЛАМЕНТУ, БІЗНЕСУ І ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА.....	25
2.1. Аналіз сучасних моделей взаємодії парламенту, бізнесу і громадянського суспільства.....	25
2.2. Європейська практика застосування моделей взаємодії парламенту, бізнесу і громадянського суспільства	30
Висновок до розділу 2	43
РОЗДІЛ III. МОДЕРНІЗАЦІЯ ВЗАЄМОДІЇ ПАРЛАМЕНТУ, БІЗНЕСУ І ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В УКРАЇНІ ЗА СУЧАСНИХ УМОВ	45
3.1. Аналіз деструктивних чинників налагодження взаємодії парламенту, бізнесу та інститутів громадянського суспільства в Україні	45
3.2. Перспективи підвищення ефективності взаємодії парламенту, бізнесу та інститутів громадянського суспільства в Україні у контексті євроінтеграційних процесів	48
Висновок до розділу 3	54
ВИСНОВКИ.....	56
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	60

ВСТУП

Актуальність теми. Проблема взаємовідносин держави, бізнесу і громадянського суспільства є однією з найбільш вагомих на шляху розвитку демократії. Зазначені складові тісно пов'язані між собою, оскільки громадянське суспільство має можливості для якісного розвитку лише за умов функціонування вільної ринкової економіки, що представлена бізнес-сектором, демократично обраною публічною владою, а також добровільними громадянськими інституціями, до яких входять громадські організації. Наразі перед Україною постала гостра потреба у ефективному об'єднанні зусиль і запровадженні нових моделей та механізмів залучення активної громадськості та бізнесструктур до процесу формування оновленої стратегії розвитку держави, оскільки відсутність сформованого та відповідального громадянського суспільства та незначна кількість вдалих прикладів державно-приватного партнерства породжують в Україні недовіру до органів державної влади та їх рішень. Це є причиною того, що наразі в Україні відсутня стійка система цивілізованих розвинених взаємовідносин влади, бізнесу та суспільства. Тому вивчення європейського досвіду функціонування такої системи дозволить виявити ефективні моделі та механізми взаємодії влади, бізнесу та суспільства, які можуть бути використані в українській політичній практиці.

Дослідженням даного питання займалась велика кількість провідних науковців. Серед яких вагомий внесок в розбудову тематики розвитку взаємодії парламенту, бізнесу і громадянського суспільства в Україні належить: І.С. Біла, І. А. Брайловський, В.М. Гончар, В. Ю. Гарбариніна, С. О. Грищенко, О. О. Даниляк, Т. В. Джига, Я. М. Казюк, С. А. Квітка, В. В. Костицький, С. К. Костючков, М. П. Месюк, П. І. Надолішній, Н. В. Петришина, О. М. Петроє, А. О. Приятельчук, В. В. Побірченко, М. В. Пророчук, І. В. Рейтерович, С. В. Ситник, В. Є. Слюсаренко, С. О. Телешун, О. О. Труш, Ф. В. Узунов та інші.

Не зважаючи на досить глибоке дослідження даної проблематики різними вченими, вважаємо, що на шляху до євроінтеграції у перспективі українському бізнесу буде потрібен активний захист його інтересів, які будуть пов'язані з розвитком зарубіжних інвестиційних проектів і отриманням доступу до нових закордонних ринків. Перспективи вступу до Європейського Союзу також є стимулом до подальшої демократизація українського суспільства, що супроводжується становленням інститутів громадянського суспільства, ядром яких має стати захист прав і свобод громадян як на національному, так і на міжнародному рівні. У зв'язку з цим особливої актуальності набуває вивчення специфіки та моделей взаємодії влади, бізнесу і суспільства на загальноєвропейському та національному рівнях ЄС та можливостей їх імплементації в Україні.

Метою кваліфікаційної роботи є узагальнення здобутих теоретичних знань через розробку практичних рекомендацій з проблематики розвитку взаємодії парламенту, бізнесу і громадянського суспільства в Україні.

Реалізація поставленої мети зумовила необхідність постановки наступних завдань кваліфікаційної роботи:

- визначити особливості співпраці парламенту, бізнесу і громадянського суспільства в системі демократичних взаємовідносин;
- виокремити правові засади взаємодії парламенту, бізнесу і громадянського суспільства;
- провести аналіз сучасних моделей взаємодії парламенту, бізнесу і громадянського суспільства;
- вивчити європейську практику застосування моделей взаємодії парламенту, бізнесу і громадянського суспільства;
- проаналізувати деструктивні чинники налагодження взаємодії парламенту, бізнесу та інститутів громадянського суспільства в Україні;

- охарактеризувати перспективи підвищення ефективності взаємодії парламенту, бізнесу та інститутів громадянського суспільства в Україні у контексті євроінтеграційних процесів.

Об'єктом дослідження є існуючі відносини між політичними інститутами, представниками бізнес-спільноти та громадянського суспільства в Україні.

Предметом дослідження є принципи, механізми, моделі та методи взаємодії влади, бізнесу і суспільства.

Методи дослідження. У цьому дослідженні використовувалися різні методи політичного аналізу. При розгляді характеру та особливостей взаємодії влади, бізнесу та суспільства на національному та загальноєвропейському рівні застосовувалися інституційний та структурно-функціональний аналіз. Було досліджено функціональний устрій та сферу компетенції інститутів влади, можливості доступу до них представників інтересів бізнесу та громадськості, їх індивідуальна та спільна взаємодія з бізнесом та суспільством. Також за допомогою зазначених методів аналізувалася участь бізнесу та суспільства в розробці та проведенні політики держав-членів ЄС, Німеччини та України.

Для запозичення досвіду продуктивного співробітництва влади, бізнесу та суспільства в країнах Європейського союзу використовувалися емпіричні методи, що включають вивчення інформації про існуючу практику взаємодії влади з бізнесом і громадянським, аналіз нормативно-правових актів, що регулюють діяльність інститутів влади в Європейському Союзі і Німеччині. При дослідженні взаємодії національних інститутів влади, бізнесу і громадянського суспільства застосовувався компаративістський аналіз можливостей представництва інтересів бізнесу і громадян у владних структурах.

Порівняльний аналіз застосовувався для дослідження моделей взаємодії, а також якості співробітництва між діловою, суспільною та політичною елітами.

Також у кваліфікаційній роботі взаємодія бізнесу та влади була охарактеризована за допомогою двох політологічних моделей: корпоративістська модель (А. Косон, Дж. Лембрух, Ф. Шміттер) і плюралістична модель (Р. Даль, Й. Шумпетер).

Наукова новизна отриманих результатів полягає у наступному:

- запропоновано організаційно-правовий механізм підвищення ефективності взаємодії органів публічної влади, бізнесу та громадянського суспільства, принцип побудови якого ґрунтується на імплементації досвіду тристоронньої взаємодії в країнах Європейського Союзу і включає такі організаційні елементи як Government Relations (GR), державно-приватне партнерство, соціальне партнерство, електронне урядування, форсайт.

Практичне значення отриманих результатів полягає у тому, що теоретичні положення, викладені в роботі, доведені до рівня конкретних рекомендацій. Висновки і результати, одержані при вирішенні поставлених задач, можуть бути використані для удосконалення процесу взаємодії парламенту, бізнесу і громадянського суспільства в Україні. А також в освітньому процесі – у розробці та викладанні навчальних дисциплін у сфері «Публічна служба» та «Публічне адміністрування».

Інформаційно-аналітичною базою магістерської роботи є законодавчі та нормативні акти України та Європейського Союзу, монографії та збірки праць вітчизняних та зарубіжних дослідників, вчених і практиків, періодичні видання, матеріали міжнародних конференцій, інформація мережі Інтернет, результати власних досліджень.

Структура і обсяг дипломної роботи. Магістерська робота складається зі вступу, трьох розділів і висновків, списку використаних літературних джерел із 64 найменувань. Основний зміст роботи викладено на 54 сторінках друкованого тексту, включаючи 1 таблицю та 6 рисунків.

РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВЗАЄМОДІЇ ПАРЛАМЕНТУ, БІЗНЕСУ І ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

1.1. Особливості співпраці парламенту, бізнесу і громадянського суспільства в системі демократичних взаємовідносин

Держава завжди прагнула домінування та придушувала інші сектори діяльності, тому до кінця XX ст. між владою, бізнесом та громадськістю переважали домінантно-дискримінаційні відносини. Але за сучасних умов дедалі більше у їх взаємовідносинах утверджується принцип партнерства та діалогу, тобто змінюється філософія і дух цих взаємин. Ця система стала називатися міжсекторальним соціальним партнерством чи системою функціонального представництва інтересів. Наприкінці 70-х років XX ст. на світову політичну арену виходять нові громадські рухи, які стали каталізаторами нового соціального партнерства, і ініціювали взаємодію з владою на постійній основі та залучення до своїх програм коштів бізнесу. У 90-х роках XX ст. нові громадські рухи зробили ривок у бік підвищення участі громадян в ухваленні політичних рішень. Сьогодні у світі спостерігається криза традиційної моделі і перехід від «держав партій» до «держав громадських об'єднань». В умовах глобалізації нові громадські рухи раніше об'єдналися у глобальні міжнародні мережі, ніж держави та бізнес. Змінилися сучасні ролі та місце держави, бізнесу та громадськості, виник інститут тристороннього партнерства (рис. 1.1).

Взаємозв'язок правової держави та громадянського суспільства спрямоване на створення демократичної держави. Співпраця між органами державної влади (парламентом, урядом) та громадянським суспільством значно змінилася за останні кілька років. Кількість громадянських організацій по всьому світу продовжує зростати та формуватися з урахуванням місцевих потреб кожної конкретної країни. Державні органи визнають, що активне та стійке громадянське суспільство робить свій позитивний внесок та допомагає

державі у задоволенні потреб, дозволяє громадянам проявляти політичну активність, що відіграє вирішальну роль у цьому процесі, оскільки через нього громадяни організовуються і ефективніше висловлюють свої законні інтереси.

Рис. 1.1. Соціально-економічна значимість взаємодії влади, бізнесу і суспільства

Джерело: побудовано автором на основі [51; 52]

Громадянське суспільство зазвичай розвивається виходячи з інтересів своїх виборців і прагне знайти найкращі інструменти для вирішення проблем.

Деякі громадянські організації безперервно відслідковують потреби громадян, щоб мати можливість оперативно реагувати на них без довгих бюрократичних процедур. У той же час вони залучають ресурси та будують потенціал у тих галузях, де вони працюють.

Делегуючи завдання громадянським організаціям уряд розуміє, що вони працюють ближче до народу, краще розуміють місцеві потреби і є більш економічними та гнучкими. З іншого боку, громадянські організації відіграють важливу роль у формуванні політики та законів, а також у сприянні задоволенню потреб громадян у цих процесах. Право громадян на участь у веденні державних справ є одним із основних демократичних принципів, який гарантує, що люди можуть вирішувати проблеми, які безпосередньо впливають на їхнє життя. Участь громадян також дозволяє владі ефективніше реалізовувати свої повноваження. Часто для громадян є непростим завданням індивідуально звертатися до осіб, які мають владні повноваження та приймають рішення, здійснюють відчутний вплив на процес. Громадянські організації зазвичай розглядаються як міст між громадянами та владними органами, які допомагають чіткіше та конструктивніше висловлювати думки зацікавлених громадян. Вважається, що участь громадян у прийнятті політичних рішень сприяє створенню справедливої політики (законів), відображає реальну ситуацію і потреби, збагачує владу додатковим досвідом та знаннями. Участь громадянського суспільства полегшує міжсекторальний діалог; забезпечує легітимність запропонованого регулювання; знижує витрати, оскільки сторони можуть зробити певні внески власними ресурсами; посилює партнерство і відповідальність; зміцнює демократію, запобігаючи конфліктам між громадськістю та урядом; підвищує впевненість і довіру до державної установи. Таким чином, співпрацюючи з громадянським суспільством, органи державної влади отримують додану вартість, досвід та ресурси громадянських організацій. Підтримуючи громадянські організації

державні органи допомагають покращити потенціал громадянського суспільства та власний потенціал для більш ефективного виконання своїх функцій щодо розробки політики та надання послуг. Найчастіше влада підтримує громадянські організації шляхом створення сприятливого правового середовища для формування сталої діяльності. Наявність законів створює захисну систему, яка обмежує здатність влади втручатися у базову діяльність громадянського суспільства, їх права та гарантує, що громадянські організації можуть виконувати свої функції та задовольняти потреби. Не менш важливо і те, що сприятлива правова база створює сильних і надійних партнерів у цивільному секторі, а, отже, сприяє розвитку партнерських відносин між громадянськими організаціями і державними органами. Для їх вільної взаємодії необхідним є дотримання наступних прав [60]:

1. Право на свободу об'єднань;
2. Право діяти вільно від державного втручання;
3. Право на свободу вираження власних поглядів;
4. Право на спілкування та співробітництво (з іншими громадянськими організаціями, бізнес-спільнотою, міжнародними організаціями, урядом);
5. Право на свободу мирних зборів (індивідуально чи через свої організації);
6. Право шукати і одержувати ресурси (від приватних осіб, підприємств, урядів, міжурядових організацій);

Передумовою реалізації даних прав є твердження про те, що «держава зобов'язана захищати», що також включає зобов'язання забезпечити те, щоб законодавча база, що стосується фундаментальних прав і свобод громадянського суспільства, взаємодіяла з іншими елементами інституційного механізму.

Окремої уваги при розкритті особливостей співпраці парламенту, бізнесу і громадянського суспільства заслуговує проблема взаємодії бізнесу та влади, що охоплює не лише питання лобістської діяльності бізнесу, а й діяльності влади щодо вибудовування відносин із бізнесом у своїх інтересах. Особливу увагу слід зосередити на взаємодії з двостороннім процесом впливу

бізнесу та влади один на одного, що дозволяє оцінити різноманітні форми їхньої співпраці з погляду продуктивності.

Взаємодія держави та бізнесу має будуватися з урахуванням загальних принципів:

- об'єктивності (склалася об'єктивна потреба у взаємодії);
- системності (знання та урахування усіх аспектів взаємодії);
- відкритості (відсутність інформаційних та адміністративних бар'єрів між державними органами управління та господарюючими суб'єктами);
- сталості зв'язку (обмін різного роду інформацією між підприємницькими структурами та державними органами);
- цілеспрямованості (постановка цілей та завдань, що зберігають позитивні установки якомога довше);
- ситуаційності (відповідність прийнятих рішень тій чи іншій ситуації).

Специфічні принципи взаємодії наступні:

- принципи діяльності бізнес-структур, які створюють можливість взаємодії з владою: соціальна спрямованість, відповідальність, законслухняність, розвиток, прибутковість;
- принципи діяльності органів державного управління щодо комерційних структур: об'єктивність, несуперечність, еволюційність, адресність та раціональна децентралізація управління;
- принципи взаємовідносин органів влади з бізнес суб'єктами: гарантія захищеності, достатність ресурсної бази, гнучкість, сучасність, відкритість, цілеспрямованість, системність та сталість зв'язку.

Можна визначити такі методи взаємодії державної влади та бізнес-структур:

- економічні методи покликані створювати ефективний мотиваційний механізм та стимулювати підприємницьку

діяльність. Суб'єктами можуть виступати виробники, роботодавці, агенти ринкових відносин, платники податків, каталізатори науково-технічного процесу тощо;

- адміністративні методи покликані законодавчо регулювати дії у реалізації спільних проектів;
- соціально – психологічні методи важливі для усвідомлення пріоритетності вирішення суспільно важливих проблем керівників підприємств приватного сектору, створення довірчої атмосфери між суб'єктами взаємодії з урахуванням законності та взаємоповаги.

У літературі виділяють наступні форми взаємодії держави та бізнесу [43]:

1. Партнерство. Взаємодія секторів ґрунтується на рівноправній співпраці з виробленням спільних інтересів, цілей та завдань, пов'язаних із забезпеченням реалізації проектів.

2. Домінування владних структур. Органи влади прагнуть здійснювати повний контроль над бізнес-спільнотами, використовуючи при цьому різні важелі тиску та не допускаючи зворотного впливу з боку бізнесу. У такому разі інтереси держави реалізуються за рахунок бізнес-структур. Взаємодія відбувається у нерівних правових та соціально-економічних умовах. При виникненні такої ситуації бажання досягати більш високих результатів слабшає, і це може призвести до розриву ефективної взаємодії.

3. Домінування бізнес-структур. Бізнес-структури прагнуть до домінування у взаємодії, використовуючи економічні механізми впливу.

Безперечно, партнерство – найкраща форма взаємодії, вона відображає об'єктивні інтереси підприємництва та потреби державної влади у реалізації соціально значимих проектів. Ефективність взаємовідносин залежить від ступеня зацікавленості у налагодженні взаємодії, готовності підприємницьких та владних структур до інтеграції спільних зусиль задля досягнення визначеного результату. За взаємного дотримання інтересів здійснюється

ефективне співробітництво. При цьому обидві сторони здійснюють взаємний контроль за реалізацією інтересів та діяльністю, досягають узгодженого функціонування діяльності та координують дії у вирішенні непорозумінь (рис. 1.2) [42].

Рис. 1.2. Суб'єкти, форми та мета тристороннього партнерства

Джерело: побудовано автором на основі [47, с. 99].

Механізм взаємодії підприємницьких та владних структур націлений на вирішення певних цілей та завдань:

- стимулювання ділової активності приватного сектору, яка включає виробничу, інвестиційну, інноваційну та комерційну активність;

- підтримання активності владних органів у справі створення сприятливого ділового клімату та забезпечення доступу суб'єктів господарської діяльності до інфраструктурних послуг країни;
- дотримання балансу суспільного та приватного інтересів при єдності цілей підприємницьких структур та владних органів.

Насамкінець слід сказати, що співпраця трьох секторів – держави, бізнесу та громадянського суспільства може і має призвести до успішного проведення політики реформ та будівництва розвиненого демократичного суспільства та держави. Конфронтація чи боротьба держави з громадянським сектором чи бізнесом, нездорове суперництво між собою, як показує світовий досвід, ні до чого доброго не призводило і не призведе.

1.2. Правові засади взаємодії парламенту, бізнесу і громадянського суспільства

Цілісно структуру комплексного організаційно-правового механізму взаємодії парламенту, бізнесу і громадянського суспільства в Україні можна представити у вигляді наступної схеми (рис. 1.3).

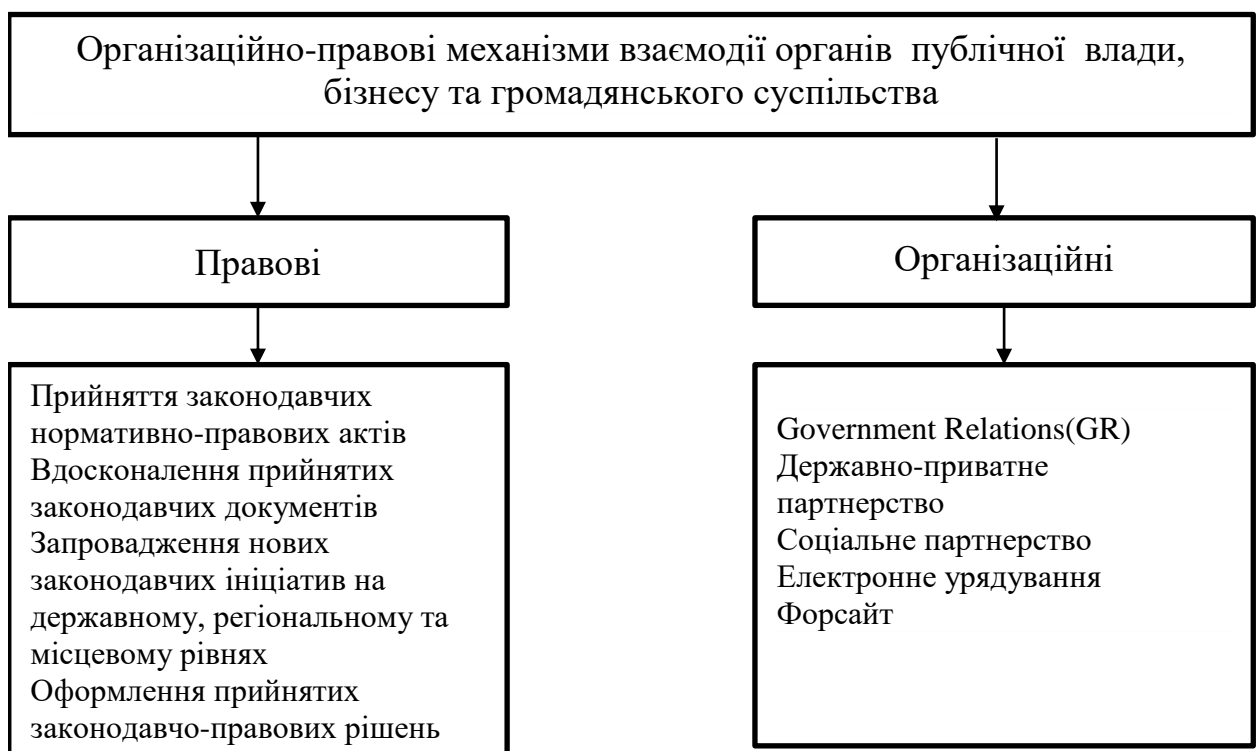

Рис. 1.3. Організаційно-правові механізми взаємодії органів публічної влади, бізнесу та громадянського суспільства

Джерело: побудовано автором на основі [38].

Існує прямий взаємозв'язок між громадянським суспільством та правовою державою. Правознавці зазначають, що громадянське суспільство може бути лише у правовій державі, і навпаки, лише тоді державу можна назвати правовою, коли в ній є громадянське суспільство. Тобто поряд з розвитком громадянського суспільства відбувається зближення держави та суспільства, у такий спосіб правова держава виступає способом організації громадянського суспільства.

Взаємодія інститутів громадянського суспільства з органами державної влади України має особливе значення. Зараз така взаємодія відбувається у наступних правових формах (рис. 1.4).

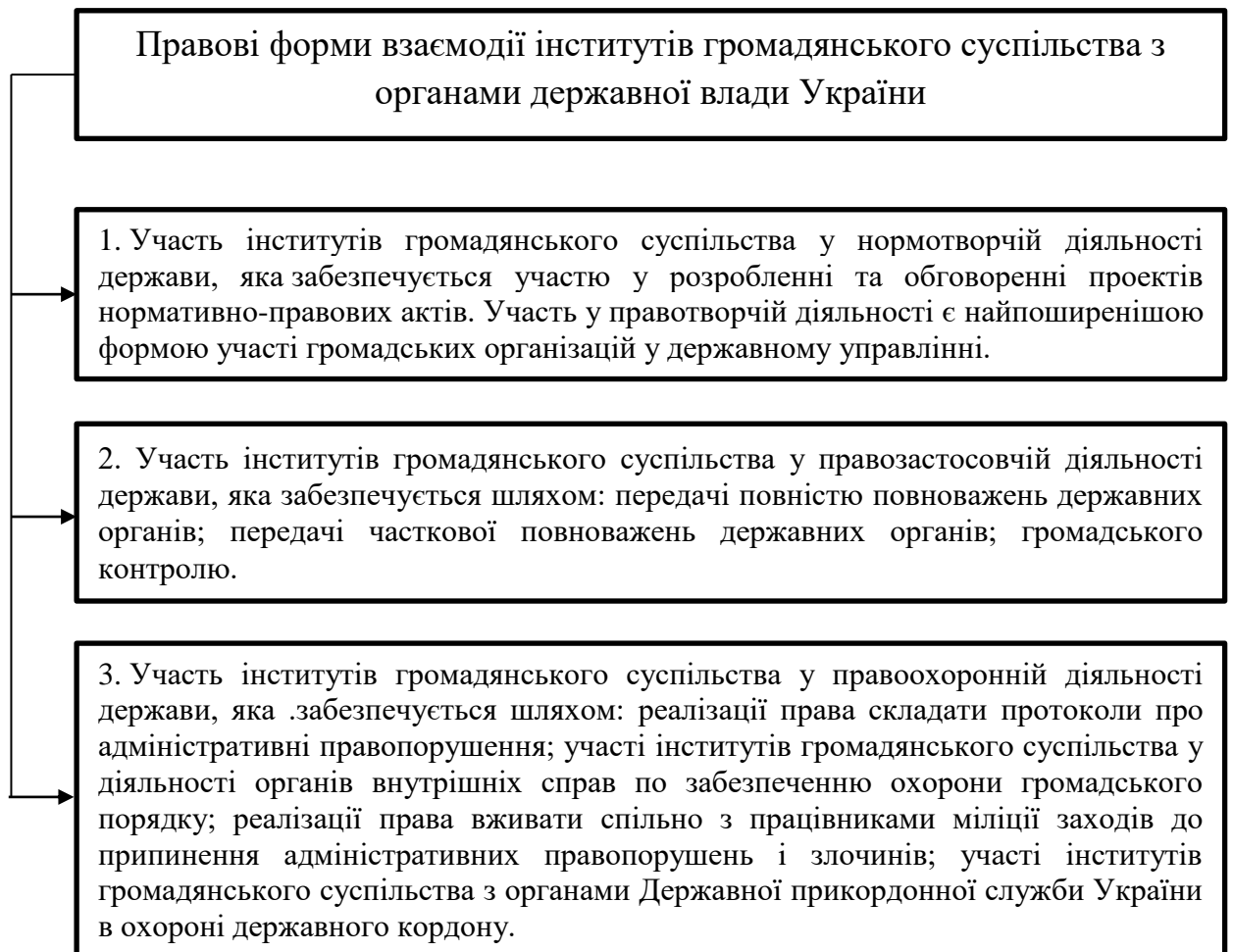

Рис. 1.4. Правові форми взаємодії інститутів громадянського суспільства з урядом України

Джерело: побудовано автором на основі [45].

У громадянському суспільстві горизонтальні зв'язки солідарності та конкуренції переважають зв'язки підпорядкування. Саме через це у правовій державі уряд та громадянське суспільство є компонентами, що не протистоять, а доповнюють одна одного. Важливу роль тут відіграє взаємодія держави та особистості, при цьому держава виступає як гарант політичної, економічної та духовної свободи громадянина і як механізм, що забезпечує співпрацю всіх суб'єктів громадянського суспільства. Як форма, держава відбиває інтереси громадянського суспільства; створює правові умови для його подальшого розвитку та функціонування; причому відповідає інтересам громадянського суспільства, гарантовано захищає їх у правовому порядку.

Впровадження вищезазначених форм участі органів громадянського суспільства в державному управлінні визначено наступним переліком нормативно-правових актів (рис. 1.5).

Таким чином, побудова дійсно демократичної та правової української держави залежить від особливостей взаємодії державної влади та інститутів громадянського суспільства. Надзвичайно важливим кроком у цьому напрямі став Указ Президента України «Про Національну стратегію сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021-2026 роки» та затвердження Національної стратегії розвитку громадянського суспільства на 2021-2026 роки [54].

Згідно з вищезазначеною стратегією, «в основі діяльності держави у сфері сприяння розвитку громадянського суспільства є повага до його автономії. Діяльність держави у зазначеній сфері має ґрунтуватися на підході «жодних рішень для громадянського суспільства без громадянського суспільства» та співпраці органів державної влади, органів місцевого самоврядування та інститутів громадянського суспільства на всіх етапах» [37].

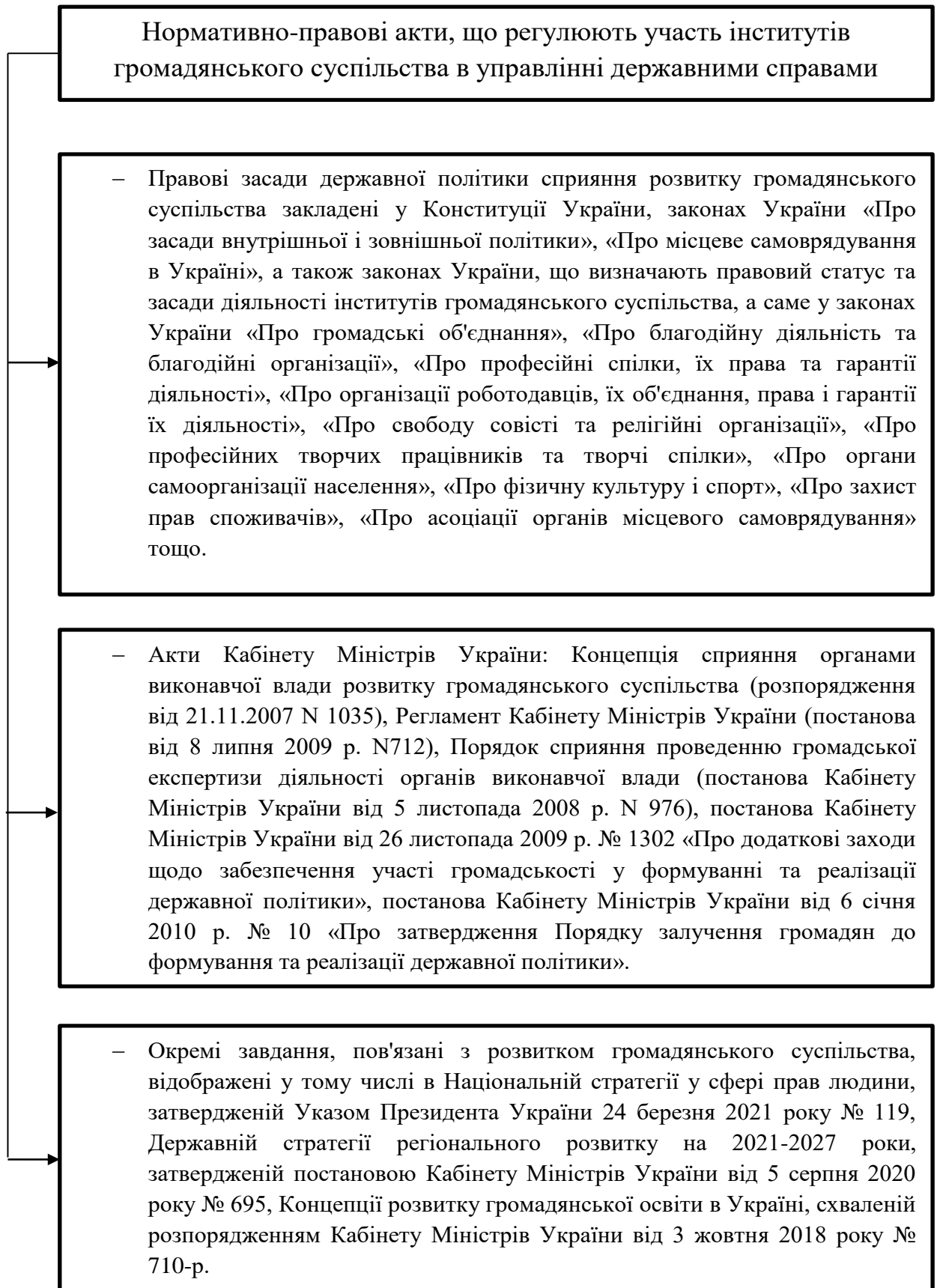

Рис. 1.5. Нормативно-правові акти, що регулюють взаємодію інститутів громадянського суспільства і органів державного управління

Джерело: побудовано автором на основі [45].

Проблема повноцінної співпраці держави та бізнесу зараз набула найбільшої актуальності і вирішення її є однією з найважливіших умов модернізації економіки та формування стабільної економічної та політичної ситуації в країні. Інтеграція державного сектора у систему ринкових відносин призводить до створення дієвих механізмів державно-приватного партнерства. Державно-приватне партнерство – це довгострокова взаємодія держави та бізнесу, при якому приватна сторона бере участь у проектуванні, фінансуванні, будівництві чи реконструкції об'єкта інфраструктури, а також у його подальшій експлуатації та (або) технічному обслуговуванні [36].

Найбільший ефект з погляду подальшого розвитку державно-приватного партнерства забезпечує концесійна угода, зокрема приватна концесійна ініціатива.

Законодавство України про державно-приватне партнерство представлене на рисунку 1.6.

Для ефективного вирішення суспільно значимих проблем потрібна участь не тільки бізнесу та держави. У цьому процесі повинно брати участь і громадянське суспільство, причому не як фінансовий та інформаційний інструмент забезпечення діалогу, а як повноправний партнер. Пріоритетним завданням сьогодні є як формування горизонтальних коаліцій громадських організацій, що працюють у різних секторах, так і встановлення партнерських відносин з владою та бізнесом. Це уможлиблюється завдяки соціальному партнерству.

Отже, на основі аналізу нормативно-правової бази, можемо зробити висновок, що державна влада України зацікавлена у розвитку взаємодії з бізнесом та громадянським суспільством, оскільки економіка країни та підтримка стабільності залежать сьогодні від рівня ефективності взаємодії всіх інститутів. Асоціації та інші організації бізнесу можуть і повинні лобіювати інтереси через діалогу з владою, проведення публічних форумів, пропаганди своїх цілей у ЗМІ, включаючи інтернет-сайти, соціальні мережі.

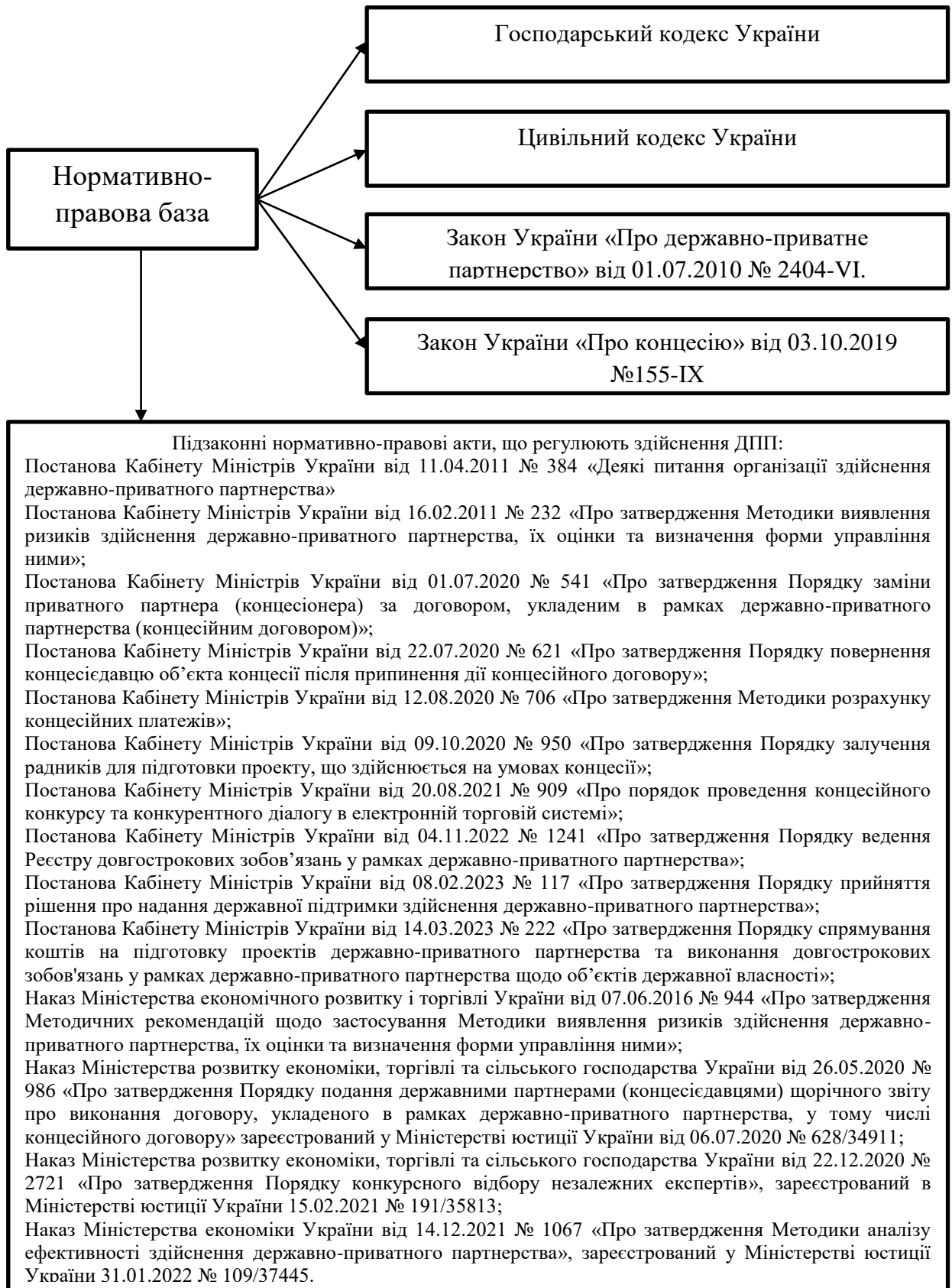

Рис. 1.6. Законодавство України щодо державно-приватного партнерства між парламентом і бізнесом

Джерело: побудовано автором на основі [43, с. 165].

У свою чергу громадські організації та активісти представляють громадянське суспільство та беруть участь у підтримці інтересів різних соціальних груп. Громадянське суспільство, що розуміється як арена, «де групи, що самоорганізуються в рухи, та індивіди, які відносно автономні від держави, намагаються просувати свої інтереси», має активно включатися у взаємодію громадських організацій з владою та бізнесом під час вирішення всіх важливих проблем суспільства.

Висновок до розділу 1

Взаємозв'язок правової держави та громадянського суспільства спрямований на створення демократичної держави. Державні органи визнають, що активне та стійке громадянське суспільство робить свій позитивний внесок і допомагає державі у задоволенні потреб та ефективній реалізації своїх повноважень, а громадянам дозволяє проявляти політичну активність. Громадянські організації відіграють важливу роль у формуванні політики та законів, а також у сприянні задоволенню потреб громадян у цих процесах. Право громадян на участь у веденні державних справ є одним із основних демократичних принципів, який гарантує, що люди можуть вирішувати проблеми, які безпосередньо впливають на їхнє життя. Громадянські організації розглядаються як міст між громадянами та владними органами, які допомагають чіткіше та конструктивніше висловлювати думки зацікавлених громадян.

З точки зору взаємодії держави та бізнес-структур, важливу роль відіграє партнерство. Соціальне партнерство – найкраща форма взаємодії, вона відображає об'єктивні інтереси підприємництва та потреби державної влади у реалізації соціально значимих проектів. Ефективність взаємовідносин залежить від ступеня зацікавленості у налагодженні взаємодії, готовності підприємницьких та владних структур до інтеграції спільних зусиль задля досягнення визначеного результату. Можна визначити такі основні методи взаємодії державної влади та бізнес-структур: економічні методи покликані

створювати ефективний мотиваційний механізм та стимулювати підприємницьку діяльність. Суб'єктами можуть виступати виробники, роботодавці, агенти ринкових відносин, платники податків, каталізатори науково-технічного процесу тощо; адміністративні методи покликані законодавчо регулювати дії у реалізації спільних проєктів; соціально – психологічні методи важливі для усвідомлення пріоритетності вирішення суспільно важливих проблем керівників підприємств приватного сектору, створення довірчої атмосфери між суб'єктами взаємодії з урахуванням законності та взаємоповаги.

На основі аналізу нормативно-правової бази, можемо зробити висновок, що державна влада України зацікавлена у розвитку взаємодії з бізнесом та громадянським суспільством. Так, надзвичайно важливим кроком у цьому напрямі став Указ Президента України «Про Національну стратегію сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021-2026 роки» та затвердження Національної стратегії розвитку громадянського суспільства на 2021-2026 роки. Щодо регулювання відносин державної влади і бізнесу, то найбільший ефект з погляду подальшого розвитку державно-приватного партнерства забезпечує концесійна угода, зокрема приватна концесійна ініціатива.

РОЗДІЛ II. АНАЛІЗ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ДОСВІДУ ВЗАЄМОДІЇ ПАРЛАМЕНТУ, БІЗНЕСУ І ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

2.1. Аналіз сучасних моделей взаємодії парламенту, бізнесу і громадянського суспільства

Сьогодні соціально-економічний розвиток провідних країн характеризується інтенсивним розвитком співпраці влади, бізнесу та суспільства. В умовах, коли території набувають найбільшої самостійності у вирішенні завдань соціально-економічного розвитку, суб'єкти підприємництва є джерелами фінансування вирішення найбільш актуальних питань, пріоритетність яких неможливо визначити без участі громадськості.

У сучасній політичній системі діють дві принципово відмінні одна від одної моделі взаємодії бізнесу та держави: плюралістична та неокорпоративістська. Однак насправді жодна з них не діє у чистому вигляді і у всіх випадках можна простежити переважання однієї моделі над іншою.

Більшість вчених вважають найбільш авторитетними визначення цих моделей, дані Ф. Шміттер.

Плюралістична модель, на його є «системою представницьких інтересів, в якій конститууючі одиниці організовані в необмежену кількість самостійних, необов'язкових, конкуруючих один з одним, ієрархічно незалежних структур, що самовизначаються і особливим чином не ліцензуються, не субсидуються, не створюються і не контролюються державою і які не мають монополії на представництво даних інтересів» [63].

Плюралістична модель методологічно виходить із того, що громадська система та її частини перебувають у координаційній залежності, а отже, виключається пануюча роль якоїсь однієї частини цілісної системи.

Плюралістична модель взаємодії бізнесу і влада базується на англо-американській традиції, що сформувалася в контексті наступних культурно-історичних особливостей:

1. Індивідуалізм як переважний принцип соціально-економічної поведінки більшості населення.
2. Роль держави полягає у виробленні правил регулювання, вирішення конфліктів, з якими не здатні впоратися самі представники бізнесу, та підтримка національних бізнес-структур на міжнародних ринках.
3. Втручання держави в економічні відносини як економічного агента не схвалюється.

Державі в плюралістичній моделі значною мірою надана пасивна роль: за нею залишається владний розподіл обмежених ресурсів відповідно до своїх рішень, що відображають баланс між групами тиску всередині суспільства на даний момент часу [27].

Основний метод вирішення конфліктів у бізнесі отримали судові позови між різними групами учасників корпоративних відносин.

Основні характеристики корпоративістської моделі взаємодії бізнесу та влади.

Орієнтація на партнерство та співробітництво різних професійних та соціальних груп. Основою ділової етики є співробітництво, а не конкуренція. Держава в корпоративістській традиції є важливим економічним суб'єктом, що забезпечує створення та контроль за дотриманням загальних правил взаємодії, а також розглядається як елемент, що несе в собі значні соціальні зобов'язання перед громадянським суспільством в цілому, а тому має пред'являти відповідні вимоги до бізнесу.

Теорія корпоративізму розроблялася в західній політичній думці багато десятиліть. Зокрема, Г. Гегель уперше запровадив термін «корпорація». Корпорація виступає, на його думку, як сполучна ланка між суспільством та державою і не просто має висловлювати приватні інтереси, а покликана служити на благо держави та суспільства [57]. Однак основний розвиток теорія корпоративізму отримала у ХХ столітті.

У визначенні корпоративістської моделі представництва інтересів даному Ф. Шміттером, основний наголос робився на «вхідних» параметрах

явища, передусім на засадах організації та функціонування моделі. Однак у 60-70-ті роки ХХ ст. склався новий корпоративізм (неокорпоративізм) у невеликих країнах Європи: Австрії, Фінляндії, Швеції, Нідерландах, Норвегії. Відмінність неокорпоративізму («ліберального») від старого полягає в тому, що взаємодія корпоративних асоціацій як різновид груп інтересів із державою є добровільним, хоча вони «вбудовані» до державних структур.

Концепція корпоративістської держави заснована на тісному переплетенні корпоративістських та державних структур при вирішальній ролі останніх. Неокорпоративістську модель Ф. Шміттер характеризує як «систему представництва інтересів, складові частини якої організовані в декілька особливих, примусових, неконкурентних, ієрархічно впорядкованих, функціонально різних розрядів (структур), офіційно визнаних чи дозволених (а то й просто створених) державою, що наділяють їх монополією на представництво у своїй галузі в обмін на контроль за підбором лідерів та артикуляцією вимог і прихильностей» [28]. А. Коусон визначає неокорпоративізм як «специфічний соціально-політичний процес, під час якого організації, що представляють агреговані функціональні інтереси, вступають у взаємодію з органами державної влади з метою вироблення та прийняття політичних рішень та подальшої їх реалізації» [23].

Виходячи з вищесказаного, основними елементами корпоративістської моделі взаємодії бізнесу та держави є:

- наявність груп інтересів, а не окремих індивідів, організованих у певну ієрархічну систему з домінуючою організацією, що представляє бізнес у цілому;
- привілейоване становище деяких асоціацій та їх можливості впливу на прийняття рішень;
- держава забезпечує вироблення та дотримання загальних правил взаємодії суб'єктів.

Дж. Лембрух дає визначення неокорпоративізму як «особливого типу участі великих організованих груп у виробленні державної політики,

переважно в галузі економіки, що відрізняється високим рівнем міжгрупової кооперації», дає оцінку кінцевого результату, параметри явища «на виході» [56].

Неокорпоративізм передбачає наявність інституційних форм правління, в яких організації, які представляють основні економічні інтереси, зазвичай це профспілки та спілки роботодавців, отримують основні привілеї та можливості брати участь у розробці законопроектів та політичних рішень в обмін на прийняття відповідальності та зобов'язань щодо сприяння державі в управлінні суспільством.

Оскільки «під неокорпоративізмом розуміється така модель організації суспільного життя, за якої відносини між групами інтересів та політичною системою реалізуються головним чином через асоціації» [56], то вважається, що всі корпорації, а в деяких країнах це навіть передбачено законодавчо, мають належати до бізнес-асоціацій, які у свою чергу організовані у певну ієрархічну систему з домінуючою організацією, яка представляє бізнес у цілому.

Плюралістична модель взаємодії груп інтересів і держави властива країнам з англосаксонською правовою системою: США, Великобританія, Канада, Австралія та ін. Взаємодія забезпечується з однієї сторони медіаторами (GR-агентства та лобістські контори), а з іншої – владою в особі представників державного апарату. Основне завдання держави полягає у розподілі обмежених ресурсів таким чином, щоб зберегти політичну рівновагу між основними суспільними силами.

Корпоративізм або модель функціонального представництва характерна для Німеччини, Швейцарії, Австрії, Швеції, Нідерландів та Японії. У цих країнах особливу роль і значення у взаємодії груп інтересів та влади мають асоціації функціональних груп. Автономне становище асоціацій дозволяє їм виступати у ролі основних посередників у взаємодії з органами влади. У рамках цієї системи представництво груп інтересів поєднується з інституційною взаємодією ключових функціональних груп.

Взаємодія бізнесу і влади відображає стан громадянського суспільства в цілому, оскільки впливає на моделі, форми і технології управління. В реальній практиці взаємовідносин завжди поєднуються кілька видів однієї моделі. Зокрема, певній країні можуть бути властиві як одна із базових моделей взаємодії влади та бізнес-структур (ідеальна, національна, нормативна, реальна), так і модель, що залежить від рівня конфліктності (функціональна, партнерська, симбіотична, конфліктна, ліберальна і державно-патронатна), а також в залежності від ступеня участі суб'єктів забезпечення виконання завдань (добровільно-примусова, благодійність, торг, соціальне партнерство). Активним партнером у даних моделях взаємодії виступає також громадянське суспільство. Його взаємодія з забезпеченням влади може реалізуватися у вигляді партнерства, ігнорування, конфронтації, домінування [22].

Також існують й інші сучасні категорії моделей такої взаємодії. Зокрема, вчені виділяють інноваційні (нові або у незначній мірі застосовувані) моделі співробітництва, поява яких стала можливою у зв'язку зі зміною державного устрою підприємств і структури типу економічних відносин і мутовані [23].

Особливої уваги в рамках вивчення тристоронньої взаємодії заслуговують моделі співпраці бізнес-структур і суспільства. Усталеним є поділ взаємодії суб'єктів господарювання з персоналом і з суспільством. Існує велика різноманітність моделей взаємодії цих суб'єктів: фінансові гранти; благодійні пожертвування та спонсорська допомога; соціально значимий маркетинг, суть якого полягає у спрямуванні відсотка від прибутку; еквівалентне фінансування, яке полягає у спрямуванні відсотка від продажу конкретного товару на реалізацію соціальних програм компанії; соціальні інвестиції; соціальний бюджет. Класифікацію взаємодії суб'єктів господарювання та суспільства залежно від виду реалізованої бізнесом соціальної програми можна представити у такому вигляді:

- разові благодійні проекти напередодні виборів або державних чи регіональних святкувань;
- систематична іміджева підтримка соціально вразливих груп населення;

- внутрішні і зовнішні соціальні проекти та програми;
- соціальні інвестиції в суспільство, у розвиток людського капіталу (внески в освітні проекти, у здоров'я населення, спортивні заходи тощо);
- вхід бізнесу у владу (покращення адміністрування територій у своїх інтересах та інтересах сталого соціального розвитку місцевих спільнот).

Вивчення теоретичних моделей взаємодії влади, бізнесу і суспільства дозволяє зробити висновок про велику кількість і різноманіття класифікацій моделей даного співробітництва. У даний час співробітництво і партнерство використовується як безпрограшна модель з високим потенціалом, в якій партнерські відносини між рівноправними стейкхолдерами розширюють можливості вирішення актуальних соціально-економічних проблем і роблять істотний внесок у розвиток громадянського суспільства [56].

Окремо кожна з сторін тристоронньої взаємодії, яка володіє певними специфічними ресурсами, не здатна задовольнити всі суспільні потреби. Однак при об'єднанні ресурсів досягається синергетичний ефект, суть якого полягає в тому, що результат партнерської взаємодії дає не просто суму об'єднаних ресурсів, а переважаючий результат. Саме тому спільні проекти стають основним інструментом розвитку економіки країни, залучення інвестицій, підвищення якості послуг, що надаються населенню.

2.2. Європейська практика застосування моделей взаємодії парламенту, бізнесу і громадянського суспільства

Інституційна конфігурація національних моделей взаємодії парламенту, бізнесу і громадянського суспільства в Європі, канали комунікації груп інтересів та влади, їх ефективність у механізмі управління помітно різняться. Це не дивно, оскільки формування національних моделей країн відбувалося під впливом цілого набору факторів, що визначили його місце у системі державного управління. Системи публічного управління як механізми комунікації влади та суспільства щодо цілей та засобів досягнення бажаного майбутнього визначаються політичними практиками, закріпленими в

моральних та правових нормах конкретного суспільства та звичними у повсякденній поведінці. Ці практики задаються епістемою (системою мислення), що домінує у суспільстві; цінностями, що переважають у цій культурі; історичними особливостями розвитку держави; типом політичної культури; моделлю взаємодії суспільства та держави. На основі цих змінних складається національна модель взаємодії парламенту, бізнесу і громадянського суспільства, що визначає перелік суб'єктів політичного ринку, стратегії та технології їх комунікацій, включаючи GR-зв'язки у політичному полі держави. Суб'єкти ініціації групових запитів, об'єкти впливу, а також стратегії просування інтересів функціональних груп складають структуру національних моделей взаємодії парламенту, бізнесу і громадянського суспільства. Основна відмінність полягає в тому, яким чином приватні інтереси перетворюються на публічно значущі запити та конвертуються у політичні рішення. Плюралістична (США) та корпоративістська (ФРН) моделі представництва інтересів спираються на різні механізми артикуляції, позиціонування та просування групових переваг у публічному просторі.

Основні характеристики європейської моделі взаємодії влади та бізнесу наведено у таблиці 2.1.

Таблиця 2.1

Основні риси плюралістичної моделі взаємодії влади та бізнесу в країнах Європейського Союзу

Базові ознаки моделі	Характеристика
Суб'єкти взаємодії	Владні структури (представники різних рівнів управління); бізнес (переважно вплив на владу отримують компанії, у яких склалися найбільш довірчі відносини з владою, засновані на репутаційних перевагах, ступені активності партнерства, у тому числі і тіньового з органами влади. Суб'єкт партнерства «бізнес» в основному представлений сегментом великого бізнесу); громадськість (у формі

	асоціацій, як правило які представляють національні інтереси)
Характер взаємодії суб'єктів	Заснований на пошуку та узгодженні різноманітних інтересів. Є конфліктна взаємодія. Взаємодію утруднено зайвою забюрократизованістю механізмів співробітництва
Форми взаємодії	Непряма форма партнерства включає наявність третьої сторони -юридичних фірм, які супроводжують представництво інтересів бізнесу в інститутах європейської влади чи агентств із зовнішніх зв'язків, які залучаються в ситуації, коли бізнес бере участь у протистоянні з громадськими організаціями та соціальними рухами. Послугами зазначених агентств підприємці також користуються у випадках організації проведення публічних заходів та роботи із ЗМІ, тобто за високої політизації та суспільної значущості будь-яких питань, що торкаються інтересів бізнесу. Пряме – через участь бізнесу в експертній підтримці розроблюваних європейською владою рішень. У останні роки у владних інститутах ЄС широке поширення набув феномен «експертократії», коли в умовах нестачі експертних ресурсів європейська влада у процесі розробки законодавства почала звертатися за допомогою до представників інтересів бізнесу.

Джерело: побудовано автором на основі [23; 53]

Дані таблиці дозволяють зробити висновок, що в європейській моделі взаємодії влади та бізнесу, має місце досить сильний вплив бізнесу на процеси прийняття надурядових та державних рішень. Система зовнішньої оцінки формується на етапі проектування законопроекту. У Єврокомісії на етапі підготовки нормативно-правового документа видаються спеціальні консультаційні документи, Зелена Книга (документ, в якому наводиться опис

потреби законодавчої ініціативи та вказуються її цілі, у ній також є офіційне запрошення на участь в обговоренні заінтересованих сторін за допомогою консультації з Єврокомісією протягом зазначеного тимчасового періоду) та Біла Книга (представляє стратегічну програму для законопроектної роботи) [1].

Таким чином, можна зробити висновок, що налагоджена система взаємодії влади та бізнесу у сфері зовнішньоторговельної політики дозволяє впливати на підвищення конкурентоспроможності економіки країн Європейського союзу у вигляді складання потенціалів адміністративного ресурсу (з боку наднаціональних інститутів ЄС) та транснаціонального європейського бізнесу.

У Європі процес діяльності у сфері громадських справ (Public affairs) і відносин із державою (Government Relations) інтенсифікувався в 1980–1990-і рр., переростаючи національні рамки та захоплюючи загальноєвропейську політику ще більш інтенсивніше у зв'язку з діяльністю Європейського Союзу. Формування структур, пов'язаних з РА і GR-діяльністю, починається зі створення в 1958 р. Європейського співтовариства, у складі органів якого виділяється Економічний та соціальний комітет, що здійснює на основі взаємодії представників держав, індустрії, профспілок та інших суб'єктів вплив на формування політики. Згодом після формування Європейського Союзу діяльність цієї ради починає дублювати Європейський парламент та інші структури ЄС [62].

Європейські асоціації, які поєднують практиків у сфері РА і GR [60]:

1. Європейський центр публічних справ (ЕСРА); www.publicaffairs.ac; заснований в 1986 р., офіси в Бельгії та Лондоні).
2. Європейська асоціація політичних консультантів (European Association of Political Consultants; www.eapc.com; заснована 1996 р., головний офіс у Відні).

У Європі інтерес до публічних справ стає більш вираженим у зв'язку з першими прямими виборами до Європейського парламенту, які відбулися у

1979 р. Хоча у перші сім років парламент виконував суто консультативні функції, а всі рішення приймалися Радою Міністрів, компанії стали активніше брати участь у впливі на його діяльність у вигляді передусім інформаційної діяльності. Другим кроком для розвитку активності бізнесу було створення єдиного європейського ринку у середині 1980-х гг. та пізніше. Ця політика стимулювала не лише активність окремих підприємств, а й їх об'єднання в асоціації. Щодо цього науковці виділяють дві впливові структури: Європейський круглий стіл промисловців (The European Round Table of Industrialists) та Американська торгова палата в Бельгії – Комітет Європейського Союзу (American Chamber of Commerce in Belgium – EU Committee). Друга організація була більш класичною в участі у РА і GR-діяльності, ніж круглий стіл, оскільки здійснювала цю діяльність через спеціальних директорів публічних справ у Європі, які спільно з круглим столом організовували спільну участь бізнесу та представників європейських структур в обговоренні громадських справ.

Оскільки Європейська Комісія має зараз фактичну монополію на визначення порядку денного у розробці законодавства, вплив на її діяльність є величезним. При тому, величезне значення там відіграють різні експертні комітети, що складаються наполовину з представників національних урядів (дві третини) та регіональної влади (одна третина) та наполовину з представників приватних організацій (дві третини бізнес та одна третина громадянські організації).

РА і GR-діяльність у Європі визначається низкою особливостей процесу та культури прийняття рішень у ЄС [64].

По-перше, прийняття рішень визначається багаторівневим характером системи управління. Це змушує бізнес та асоціації громадянського суспільства одночасно брати участь у процесах впливу на рівні Європи, національних урядів та регіональних органів публічного управління, враховуючи різноманітність напрямків політики на кожному рівні та ступінь їх поєднання.

При цьому наголошується, що в європейському контексті відносини бізнесу та держави загалом добре організовані та інституційно представлені.

По-друге, зазначається така особливість лобістської та іншої РА і GR-діяльності, як необхідність здійснювати її протягом усього політичного циклу, що є відносно довгим.

По-третє, найбільш популярними ресурсами публічних справ є знання та експертиза, які зазвичай забезпечують доступ до європейських публічних структур.

По-четверте, політична культура розробки та прийняття рішень характеризується, порівняно зі США, значними елементами комунітарності, неформальністю та взаємністю. Зазначається, однак, що більшими ресурсами та відповідно активністю впливу у Європі характеризуються великі фірми, які або самостійно, або за допомогою найнятих лобістів здійснюють РА і GR-діяльність.

Для розуміння корпоративістської моделі взаємодії суспільства, характерної для відображення моделі взаємодії громадськості, бізнесу та держави зсередини, проаналізуємо модель взаємодії у Німеччині як держави, що є однією з найбільш розвинених країн Європейського Союзу.

Політичний ринок у Німеччині функціонує переважно на основі легальних комунікацій, що регламентуються побічно – без спеціального закону про представництво груп інтересів в органах влади. Багато в чому це пояснюється специфікою становлення сучасної німецької держави, інститути та політична культура якої почали формуватися лише у середині ХХ століття шляхом ресоціалізації, тобто цілеспрямованого створення державою системи демократичних цінностей, норм та правил поведінки громадян.

Незважаючи на лібералізацію суспільного життя, політична культура Німеччини зберегла в собі етатистські та патерналістські традиції, внаслідок чого характерною рисою сучасного німецького суспільства є високий ступінь лояльності, повага до держави, закону та порядку. Захист та реалізація законних прав та інтересів громадян Німеччини відбувається за допомогою

створення груп інтересів, які є основними гравцями на національному політичному ринку. Діяльність груп інтересів носить легальний та загальноновизнаний характер. Більше того, вони є найважливішим елементом німецької системи прийняття рішень, яка отримала назву «узгоджених дій» (Concerned Actions). У рамках цієї системи процес прийняття політичних рішень заснований на регулярній взаємодії держави та груп інтересів, представлених галузевими асоціаціями та профспілками, у вигляді обговорення та узгодження найважливіших питань (ціноутворення, заробітна плата, оподаткування).

Усі суспільні запити агрегуються та артикулюються через ієрархічні асоціації, які безпосередньо беруть участь у політичному процесі. Так, наприклад, інтереси бізнесу представлені двома великими національними асоціаціями: Конфедерацією асоціацій німецьких роботодавців (BDA) та Федерацією німецької промисловості (BDI), до складу яких входять безліч великих та середніх бізнес-організацій [39]. Діяльність цих структур функціонально розведена. BDI залучена до законодавчого процесу та роботи консультативних комітетів та груп Бундестагу. BDA представляє інтереси бізнесу при взаємодії з урядом та профспілками, а також надає консультативні та координаційні послуги членам асоціації.

Таким чином, у Німеччині склалася корпоративна модель взаємодії суспільства та влади, заснована на кооперації та співпраці груп інтересів та держави. Правовою основою комунікації груп інтересів з органами влади є система різнорівневих нормативно-правових актів, які опосередковано регулюють обидві сторони: як асоціації, так і депутатів, чиновників, політичні партії:

1. Конституційні основи діяльності груп інтересів прописані в ст.17 Основного закону Німеччини: «Кожен має право самотійно або у спільноті з іншими письмово звертатися з проханнями чи скаргами до відповідних органів та парламенту» [63].

2. Форми участі груп інтересів у законодавчому та управлінському процесі закріплені: а) у параграфі 47 «Єдиного положення про федеральні міністерства», який регламентує порядок запрошення на засідання Уряду асоціацій, муніципальних об'єднань та парасолькових організацій, що діють на федеральному рівні; б) Парламентський реєстр (1973 р.): список асоціацій Бундестагу, зареєстрованих при парламенті і які мають можливість висловлювати свою позицію з обговорюваних питань.

3. «Закон про парламентарів» і «Регламент Бундестагу» (1972 р.) регламентує поведінку депутатів, яким заборонено отримувати кошти, іншу матеріальну винагороду від груп інтересів за представництво та відстоювання їх інтересів. «Закон про федеральних чиновників» (1953 р. в ред. від 27.02.1985 р.) накладає заборону отримання винагороди чиновниками, що крім коштів, включає подарунки, оплату поїздок, заходів тощо.

4. Діяльність партій у сфері GR регламентується «Законом про політичні партії» (1967 р.), який зобов'язує партії надавати відкриту інформацію про джерела свого фінансування. Поряд із правовими актами, у Німеччині існують етичні норми, що містяться в Кодексах професійної етики парламентаріїв, міністрів та інших посадових осіб. Перелік суб'єктів, зацікавлених у просуванні своїх інтересів у системі державного управління у Німеччині, досить широкий і включає професійні, територіальні та громадські об'єднання. Серед них [58]:

а. Галузеві асоціації бізнесу. Вони функціонують за принципом «одна галузь – одна асоціація» і є ієрархічними об'єднаннями, побудованими за системою кооперації знизу-вгору: первинні кооперативи, регіональні центри, федеральна організація. Агрегація, артикуляція всіх інтересів, просування в органах влади відбувається через федеральне об'єднання, яке бере участь у взаємодії з державними органами.

б. Профспілки. Вони є важливою частиною системи соціального партнерства (трипартизму - держава-бізнес-профспілки) Німеччини, визнаної однією з найефективніших у світі. Профспілки об'єднані в єдину асоціацію –

Об'єднання німецьких профспілок, що включає 8 галузевих профспілок, що налічує 6,6 млн осіб та представляє інтереси найманих працівників на федеральному рівні.

в. Громадські організації. Німеччина є лідером Західної Європи за кількістю зареєстрованих громадських організацій, рівнем громадянської ініціативи та розвитком рівня інституціоналізації міжсекторних відносин. Сектор громадських організацій охоплює майже всі сфери життя. Серед основних напрямів їхньої діяльності можна виділити: 1. Захист навколишнього середовища (BUND (Союз охорони навколишнього середовища та природи Німеччини), NABU (Союз охорони природи Німеччини), «Глобальний Фонд Природи» (GNF). 2. Захист прав певних соціальних груп. 3. Благодійні фонди. 4. Церковні організації, які також беруть активну участь у соціальній політиці і тісно співпрацюють з державою (Асоціація регіональних протестантських церков) 5. Територіальні колективи. Основними елементами системи місцевого самоврядування є комуни (до 20 тис. жителів), які здійснюють управління місцевими питаннями у рамках закону під свою відповідальність. Механізм вбудовування приватних запитів в управлінські рішення у Німеччині спирається на принцип деліберативності (дорадності), відповідно до якого всі політичні рішення, що стосуються інтересів певних груп, приймаються лише при досягненні компромісу між органами влади, партіями та групами інтересів.

Основною стратегією просування інтересів у Німеччині є стратегія державно-приватного партнерства, заснована на довгостроковій співпраці керівників галузевих асоціацій, головних спілок та органів влади, що реалізується в законодавчому процесі та практичній політиці.

Головним об'єктом впливу, від якого залежить розподіл громадських ресурсів у Німеччині, є федеральний уряд на чолі з Канцлером. Саме він визначає внутрішню та зовнішню політику, ініціює ухвалення нормативно-правових актів, необхідних для їх реалізації. Розробка урядом законопроектів відбувається у форматі діалогу з усіма зацікавленими сторонами, оскільки

врахування інтересів функціональних груп сприяє підвищенню «споживчої якості» нормативно-правового акту. На стадії підготовки законопроекту вплив на його зміст здійснюється через референтів, які готують інформаційну базу та складають проект закону (їх називають «референтні законопроекти»). На стадії експертизи проекту до процедури узгодження інтересів підключаються науково-експертні комісії. Зацікавлені групи часто оплачують послуги експертів і цим впливають на кінцевий результат. Потім урядові законопроекти передаються до верхньої палати парламенту – Бундесрату, де вони коригуються з урахуванням думки земель. Після цього вони поступають до нижньої палати – Бундестагу для подальшого проходження. Законопроекти, ініційовані парламентом, обговорюються у фракціях та спеціалізованих комітетах Бундестагу із запрошенням експертів та груп інтересів. Загальною практикою є винесення законопроекту, що обговорюється, на розгляд та оцінку зацікавленим асоціаціям. Поряд з урядом і парламентом, важливим каналом просування інтересів є політичні партії, які прагнуть електоральної підтримки та співпраці з групами інтересів. Для вирішення місцевих питань та взаємодії з органами місцевого самоврядування групи інтересів вибудовують партнерські відносини з легіслатурами (ландтагами та бюргершафтами) земель, що приймають закони, що діють у межах земель, формують земельний уряд та здійснюють контроль за його діяльністю.

В арсеналі засобів просування груп інтересів переважають переговорні та погоджувальні GR-технології, спрямовані на досягнення консенсусу. Серед технологій впливу на владу можна назвати такі:

1. Тресторонні «погоджувальні» дії – регулярні консультації влади з представниками великих комерційних організацій. Параграф 47 «Єдиного регламенту федеральних міністерств» містить правову основу та форми такої участі [59]. Крім того, за рішенням Конституційного суду Німеччини, кожен парламентський комітет чи міністерство має право самостійно регламентувати відносини з лобістами, залучати зацікавлені групи до діалогу. Представники

асоціацій та спілок беруть участь у процесі розробки законопроектів, забезпечуючи таким чином «споживчу» якість регламентації тієї чи іншої сфери.

2. Надання експертної інформації: технологія, що передбачає вплив на ухвалення рішення в Бундестазі та Уряді через експертів, що входять до складу численних експертних рад, що представляють свої висновки та оцінки щодо законопроектів, що розглядаються. Крім того, експерти беруть участь у роботі комітетів Бундестагу щодо розробки законопроектів.

3. Громадські слухання. Комітети Бундестагу мають право призначати відкриті слухання з певних питань. На заключній стадії розробки законопроекту у комітетах проводяться «відкриті заключні засідання», куди мають доступ представники груп інтересів, ЗМІ, пересічні громадяни.

4. «Форумна співпраця» – форми комунікації у рамках регулярних зустрічей чиновників та представників бізнесу та громадськості на самітах, круглих столах, конференціях.

5. «Громадянський PR» – піар-технології, які використовуються громадськими організаціями та окремими об'єднаннями громадян, для просування своїх інтересів.

6. Громадянська експертиза – незалежний аналіз політичного процесу з погляду його відповідності суспільному інтересу та чинному законодавству.

7. Громадський моніторинг – збір інформації про дотримання прав та законних інтересів громадян органами державної влади, місцевого самоврядування, суб'єктами господарювання.

8. Громадський контроль – безпосереднє спостереження за дотриманням законів, прав та законних інтересів громадян в установах та органах державної влади та місцевого самоврядування на підприємствах різних форм власності.

9. Громадянське розслідування – збирання та аналіз інформації про факти грубого чи масового порушення прав та законних інтересів громадян.

10. Технології громадського тиску: пікети, мітинги, громадянські бойкоти, «громадянський саботаж», петиційні кампанії.

Отже, специфіка управлінського процесу Німеччині, яка виражається в узгодженості та деліберативності, задає «консенсусну» модель GR, де «парасольні» організації використовують стратегію партнерства, за якої домінуючими є переговорні технології взаємодії груп інтересів та держави з використанням послуг експертної спільноти. Громадська думка Німеччини категорично не сприймає спроби легалізації лобізму, що обіцяє отримання вигод меншості суспільства при ігноруванні інтересів більшості. А самі лобісти ототожнюються з маніпуляторами, які керують політиками та чиновниками. Основними суб'єктами GR є представники найбільш прибуткових галузей бізнесу. Проте поруч із великими корпораціями, організації громадянського сектора також домагаються успіху у просуванні своїх інтересів та можуть перетворити свої запити на нормативно-правові акти.

Окремо проаналізуємо інституційну специфіку представництва інтересів бізнесу у державах-членах Європейського Союзу. Для захисту своїх інтересів на загальноєвропейському рівні бізнес впливає на національні інституції влади ЄС. Найбільш важливими національними інституціями для цієї мети є уряди, які формують позицію Ради Міністрів. Принципи та методи взаємодії Ради Міністрів та представників інтересів бізнесу формуються національними урядами. У системі влади ЄС національні парламенти держав-членів також мають певний вплив. Вони наділені консультативними повноваженнями щодо розробки європейського законодавства, затверджують положення європейських директив у національному законодавстві та впливають на формування позицій урядів у Раді Міністрів.

У Німеччині, Франції, Великобританії та Австрії закон не наказує представникам бізнесу, які лобіюють різні інтереси, надавати звітність про свою діяльність. Формалізація представництва інтересів передбачена лише у Німеччині. У межах ЄС німецький Бундестаг є єдиним парламентом, який ухвалив правила щодо реєстрації представників інтересів бізнесу. Відповідно до Додатку №2 Регламенту Бундестагу в його компетенцію входить складання

публічного списку, у якому мають бути зареєстровані всі організації, які мають інтереси у парламенті і федеральному уряді. Відповідно до рішення президії Бундестагу від 25 вересня 1979 р. зареєстрованими можуть бути лише союзи. Корпорації, фонди та установи громадського права, як і їх об'єднання, неможливо знайти у реєстрі, оскільки, відповідно до Регламенту Бундестагу, вони не є союзами. Реєстрація спілок була введена не для контролю їх діяльності, а для інформування влади про їх інтереси, представленість та організаційну структуру. При реєстрації підприємницький союз повинен повідомити свою назву, адреси та всі контактні дані, склад правління та керівного менеджменту, кількість членів та членських організацій, сферу інтересів. Необхідно також вказати представника союзу та, за наявності представництва, розташованого біля будівель Бундестагу або федерального уряду, його адресу. Публічний список Бундестагу не має юридичної сили. Його основне призначення полягає в тому, щоб представництво інтересів було більш прозорим і можна було достовірно дізнатися про інтереси організації, яка, наприклад, активно впливає на парламентський комітет. Реєстрація не наділяє спілки особливими правами, окрім можливості представляти свої інтереси. Представникам спілок після реєстрації, як правило, надається перепустка до Бундестагу. Однак Бундестаг може в односторонньому порядку відмовити в доступі зареєстрованим спілкам, а його комітети або депутати мають право запросити представника незареєстрованої спілки або експерта, якщо в цьому виникне потреба. У Бундесраті, верхній палаті німецького парламенту, немає встановлених правил щодо представництва інтересів та відповідного реєстру. У Німеччині парламентарі активно використовують представників підприємницьких спілок для інформаційно-експертного супроводу підготовки законопроектів, оскільки фахівці та правові експерти спілок працюють більш оперативно, ніж наукова служба Бундестагу. Крім того, у німецькій політичній культурі утвердився принцип необхідності врахування всіх інтересів при ухваленні політичних рішень. Цьому, зокрема, сприяло рішення Федерального конституційного суду, прийняте 1992 р., який

зобов'язав законодавців діяти з урахуванням виваженої фактичної інформації, отриманої з достовірних джерел. Вільний доступ для представників зареєстрованих союзів бізнесу до парламенту та активну співпрацю з ними парламентаріїв свідчать про високий ступінь плюралізму у взаємодії законодавчої влади та бізнесу у Німеччині.

Висновок до розділу 2

Найчастіше використовують наступну класифікацію моделей взаємодії влади і суспільства: нормативна, заснована на ліберальних традиціях, в рамках якої громадські організації виступають важливими інститутами, що здійснюють зв'язок між публічною і приватною сферами; легітимізаційна, заснована на системному підході, в рамках якого громадські організації виконують важливі функції політичної системи (функції артикуляції та агрегації інтересів); інструментальна, заснована на спілкуванні як соціальному механізмі управління і передачі інформації, необхідному для ефективного вирішення соціальних проблем.

Існує велика різноманітність моделей взаємодії держави та бізнесу: фінансові гранти; благодійні пожертвування та спонсорська допомога; соціально значимий маркетинг, суть якого полягає у спрямуванні відсотка від прибутку; еквівалентне фінансування, яке полягає у спрямуванні відсотка від продажу конкретного товару на реалізацію соціальних програм компанії; соціальні інвестиції; соціальний бюджет.

Класифікацію взаємодії суб'єктів господарювання та суспільства залежно від виду реалізованої бізнесом соціальної програми можна представити у такому вигляді: разові благодійні проекти напередодні виборів або державних чи регіональних святкувань; систематична іміджева підтримка соціально вразливих груп населення; внутрішні і зовнішні соціальні проекти та програми; соціальні інвестиції в суспільство, у розвиток людського капіталу (внески в освітні проекти, у здоров'я населення, спортивні заходи

тощо); вхід бізнесу у владу (покращення адміністрування територій у своїх інтересах та інтересах сталого соціального розвитку місцевих спільнот).

В європейській моделі взаємодії влади та бізнесу, має місце досить сильний вплив бізнесу на процеси прийняття надурядових та державних рішень. Система зовнішньої оцінки формується на етапі проектування законопроекту. У Єврокомісії на етапі підготовки нормативно-правового документа видаються спеціальні консультаційні документи (Зелена Книга).

Європейські асоціації, які поєднують практиків у сфері РА і GR наступні: Європейський центр публічних справ (ЕСРА), заснований в 1986 р., офіси в Бельгії та Лондоні); Європейська асоціація політичних консультантів (European Association of Political Consultants, заснована 1996 р., головний офіс у Відні).

У Європі зазначається така особливість лобістської та іншої РА і GR-діяльності, як необхідність здійснювати її протягом усього політичного циклу, що є відносно довгим. При цьому найбільш популярними ресурсами публічних справ є знання та експертиза, які зазвичай забезпечують доступ до європейських публічних структур. Політична культура розробки та прийняття рішень характеризується, порівняно зі США, значними елементами комунітарності, неформальністю та взаємністю. Зазначається, однак, що більшими ресурсами та відповідно активністю впливу у Європі характеризуються великі фірми, які або самостійно, або за допомогою найнятих лобістів здійснюють РА і GR-діяльність.

РОЗДІЛ III. МОДЕРНІЗАЦІЯ ВЗАЄМОДІЇ ПАРЛАМЕНТУ, БІЗНЕСУ І ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В УКРАЇНІ ЗА СУЧАСНИХ УМОВ

3.1. Аналіз деструктивних чинників налагодження взаємодії парламенту, бізнесу та інститутів громадянського суспільства в Україні

Аналіз політичної системи України показує, що в роки незалежності у нас склалася неефективна пострадянська бюрократично-олігархічна держава, яка тривалий час була не сприйнятливою до змін. Цим можна пояснити повальну бюрократизацію, корупцію, повільне економічне зростання, низький рівень життя, антидемократизм влади, нинішні провали реформ, низькі міжнародні рейтинги тощо. Наразі Україні для розвитку потрібна демократична держава, як це записано у Конституції та законах. Звичайно, що за даних обставин багато що залежить від якості еліт – як політичних, так і бізнес та громадянського суспільства. Тому країні вкрай необхідно активніше висувати в управління державою найкращих представників громадянського суспільства і бізнесу, які є природними носіями демократичних цінностей. Необхідно шукати союзників у державному апараті та бізнес-спільноті, громадянському секторі, ставити реальні цілі та досягати їх.

Інституційне становлення соціального діалогу між парламентом, бізнесом та інститутами громадянського суспільства в Україні відбувалося з 2006 року, коли було видано Указ Президента від 29.12.2005р. № 1871 «Про розвиток соціального діалогу в Україні» та утворено Національну тристоронню соціально-економічну раду (НТСЕР) при Президентові України як консультативно-дорадчий орган. НТСЕР була створена на виконання вимог Закону України «Про соціальний діалог в Україні» і діє відповідно до Указу Президента України від 2 квітня 2011 року № 347/2011 «Про Національну тристоронню соціально-економічну раду». До складу НТСЕР на той час входили організації роботодавців і профспілок, які є суб'єктами Генеральної угоди. Рішення НТСЕР мали рекомендаційний характер. Тобто ще тоді було

закладено помилкову концепцію щодо правової природи рішень, які приймаються НТСЕР, а саме рекомендаційний характер прийнятих рішень. З 2011р. діяльність НТСЕР регулюється Законом України «Про соціальний діалог в Україні». Законом також передбачено можливість утворення галузевих (міжгалузевих) тристоронніх (двосторонніх) рад, інших тристоронніх органів соціального діалогу (комітети, комісії тощо) [17].

Не зважаючи на політичний, економічний і соціальний прогрес у втіленні реформ в Україні, зокрема після Революції гідності, соціальний діалог в Україні залишається занадто формальним та дорадчим, не орієнтованим на результати і не спрямованим на визначені конкретизовані цілі. Правові бар'єри, індивідуальні політичні інтереси і переважно відсутність усвідомлення важливості ефективного соціального діалогу спричинили його слабкі позиції, незважаючи на досить вдалі інституційні засади [17].

Хвилюючих масштабів набула тенденція ігнорування зобов'язань щодо проведення консультацій з громадськістю у питаннях, що становлять винятковий суспільний інтерес, особливо під час пандемії COVID-19. Відповідно громадянський сектор в Україні також не завжди користується наявними у його розпорядженні можливостями та механізмами. Так, згідно з даними урядового веб-порталу «Громадянське суспільство і влада», для абсолютно переважаючої більшості проектів нормативно-правових актів органів влади електронні рекомендації громадськості або відсутні, або надані в дуже незначній кількості. Дана ситуація пояснюється всеохоплюючою зневірою українського суспільства в тому, що думка громадян дійсно може бути врахована у прийнятті важливих державних рішень.

Аналіз ситуації змушує також констатувати, що влада продовжує негативну практику щодо порушення принципів соціального діалогу, зокрема що стосується частини попереднього погодження особливо важливих для громадянського суспільства законопроектів, а саме реформ охорони здоров'я, пенсійної реформи, трудового законодавства, профспілкових пропозицій до проектів Державних бюджетів на 2017, 2018, 2019, 2020 роки тощо. Це

спричинило відповідну реакцію профспілок, яка виражалася навіть шляхом проведення акцій протесту.

Є підстави вважати, що громадянське суспільство України, що зароджується, далеко від того, щоб представляти населення в цілому, свідомість якого заповнена деструктивними ярликами і чий потенціал участі обмежений дезорієнтацією в середовищі, що швидко змінюється. Те, що ми називаємо наразі соціальним діалогом, насправді складається з численних масових акцій щодо корупції, прогалин у законодавстві, безробіття, інфляції тощо. Ця соціальна енергія має велике значення, але її необхідно розумно структурувати. Щоб уникнути відчуження власного народу, владі необхідно наново винайти баланс між своїми та суспільними інтересами, що потребує спільного аналізу ситуації та консультацій за участю українських і західних представників експертної спільноти, академічної спільноти та бізнесу.

Вкрай важливого значення для розвитку громадянського суспільства в нашій країні та його впливу на систему політичних відносин і бізнес-еліту має законодавче закріплення статусу легального лобіювання групових інтересів. Відсутність даного закону дає можливість політикам лобіювати інтереси власного бізнесу та фінансово-промислових груп. При розробці такого закону обов'язково необхідним є врахування досвіду високорозвинених країн.

Отже, основними проблемами, з якими наразі стикається бізнес при взаємодії із владою є: невідповідні зміни в законодавстві або неадекватне виконання законів; перепони на шляху доступу до фінансових ресурсів і забезпечення їх стійкості; труднощі з доступом до осіб, що приймають рішення, і з включенням їх у законотворчість і розробку політики; напади і переслідування правозахисників тощо. Проблема комунікації та відкритості між державним та громадським секторами в даний час є також однією з ключових перешкод у досягненні їх ефективної взаємодії.

Загальною важливою проблемою, що стоїть на перешкоді партнерським відносинам держави, бізнесу і громадськості є недосконала нормативно-правова база, яка не здатна ефективно врегульовувати прозорі відносини

щодо: прав власності; судової системи; податкової системи та адміністрування податків; діяльності господарюючих суб'єктів монополістів (природних монополістів); бережливого використання природних ресурсів; наповнення бюджетів усіх рівнів тощо.

В основі українських інститутів відносин бізнесу та держави лежить принцип забезпечення законом свободи в обмін на ефективність. Навіть у розвинутих країнах Європи із їхньою потужною інституційною базою партнерських відносин державні структури нерідко використовуються для реалізації переважно приватного інтересу. Подібні негативні явища призводять до деформацій в економічній політиці, порушення умов конкуренції, зростання недовіри до партнерських відносин між державою та приватним сектором. На практиці ці явища часто набувають форм корупції, що охоплює як владу, так і бізнес.

На нашу думку слід також врахувати, що наразі під впливом воєнної агресії росії відбувається значне ускладнення політичної ситуації в Україні, що супроводжується наростанням кризових явищ соціально-економічного характеру, які спричинили спад виробництва, зниження рівня життя, зростання кількості безробітних, зростання рівня бідності. При цьому в Україні суттєво піднявся рівень патріотичних настроїв та підтримка більшістю населення політики держави. Значно частіше населення та експерти стали давати позитивні оцінки політиці України щодо взаємодії з ЄС. Отже, на фоні деструктивних чинників значний вплив консолідуючого характеру надали соціально-політичні події останніх двох років. Загальний вектор оцінок стану взаємодії влади, бізнесу та громадянського суспільства було зміщено у бік громадянсько-патріотичних та об'єднуючих настроїв.

3.2. Перспективи підвищення ефективності взаємодії парламенту, бізнесу та інститутів громадянського суспільства в Україні у контексті євроінтеграційних процесів

Союзницькі відносини бізнесу з європейською владою та його експертна активність призвели до виникнення феномену «експертократії», що позначає інституційну експертну роль представників інтересів бізнесу при розробці політичних рішень. Представники бізнесу надають європейській владі інформацію та експертні оцінки, отримати які у задовільному обсязі та якості з інших джерел неможливо. Тим самим «експертократія» сприяє більшій легітимності та успішній реалізації рішень європейської влади.

Ефективне лобіювання інтересів бізнесу в ЄС ґрунтується на довгостроковій стратегії експертно-консультаційного партнерства. Стратегії політичного тиску та загроз економічного характеру, як правило, результативні лише на національному рівні для впливу на позиції національних урядів у Раді Міністрів. У кожній частині сектора європейської політики кількість конкурентоспроможних груп інтересів настільки велика, що ефективне лобіювання бізнесу можливе лише за коаліційного дії всіх зацікавлених сторін.

Продуктивне функціонування корпоративістського інституту, як у європейських країнах, з допомогою якого бізнес може продуктивно взаємодіяти з владою, можливе лише у системі з компромісною політичною культурою та обмеженою кількістю акторів, тобто за умови високої монополізації представництва інтересів. Відсутність відповідного середовища в Україні перешкоджає ефективному функціонуванню вітчизняного корпоративістського інституту, навіть при наділенні його високим правовим статусом. В умовах, коли увага влади до інтересів бізнесу залежить від його приналежності до клієнталістських структур, корпоративістський інститут не матиме значного впливу, навіть за наявності в ньому стійкого компромісу. Фактично він служитиме лише позначенням високого представницького статусу об'єднань, що до нього входять.

Участь України у євроінтеграційних процесах сформувала запит на створення ефективного інструменту гармонізації та узгодження національних, групових і приватних інтересів – Government Relations. Але в умовах подекуди

повної або часткової відсутності законодавчого регулювання питань GR і PR українські компанії беруть ініціативу на себе, використовуючи профільних фахівців у даній сфері для вирішення тактичних задач та досягнення стратегічних цілей бізнесу у рамках діючого правового поля. На нашу думку, це сприяє зменшенню корупційної складової у процесі взаємодії між державною владою і бізнесом.

Для того, щоб оцінити масштаби ефективності GR, наведемо кілька прикладів ефективного застосування в Україні. «Одним із найяскравіших прикладів ефективного використання GR-технологій є Національна академія наук України (НАНУ) як організація, що бореться за фінансування дослідницьких проєктів, різних державних і недержавних клієнтів, замовників досліджень» [6]. «У боротьбі за високі заробітні плати, стипендії, стабільне фінансування, постачання матеріалів для досліджень і т. ін. НАНУ також використовує GR. Випускається велика кількість наукової літератури, в якій пропагується патріотизм, сильні сторони української держави і т. п., організовується безліч наукових конференцій, семінарів, конкурсів. Співробітники НАНУ постійно дають експертну оцінку різним науковим питанням. У результаті НАНУ є добре відомою і високо фінансується» [6].

Для подальшого розвитку GR в Україні як основної форми та технології вибудовування цивілізованих практик взаємодії бізнесу та влади, на наш погляд, необхідно насамперед:

1. Створення підстав співробітництва організацій із гарантіями безпеки; переміщення центру GR-стратегії до регламентів чіткого забезпечення прав власності; лібералізація контролю за бізнесом; розвиток оцінки регулюючого впливу.

2. Підвищення ефективності діяльності держсектора, створення сприятливого середовища для конкурентоспроможності вітчизняних підприємств; нівелювання наслідків та бар'єрів, бюрократичних процедур, заорганізованості, досягнення вільного розвитку конкурентних відносин;

обов'язкове включення кожного бізнес-об'єднання до процесу узгодження рішень уряду.

3. Активна організація GR-форумів (економічних форумів) з метою підтримки взаємозв'язків, що проводяться (подвійних GR-комунікацій) між бізнес-структурами та державною владою для розвитку державно-приватного партнерства.

4. Включення категорії «GR-фахівець» до переліку офіційно діючих професій; проведення відповідних кваліфікаційних характеристик (переліку базових знань, умінь та навичок) та внесення їх до Кваліфікаційних довідників; розробка у провідних університетах країни повноцінних освітніх програм у галузі GR; якісна професійна підготовка спеціалістів у галузі GR з урахуванням провідних світових напрацювань.

5. Систематизація нинішніх українських та зарубіжних GR-практик, узагальнення та поширення позитивного досвіду організаціями, що реалізують GR-комунікації; продовження розвитку цивілізованих GR-технологій у розвитку бізнесу та держави для підвищення їх прозорості, відкритості, легальності, підконтрольності суспільству.

Взаємодія влади, бізнесу та населення на території України сьогодні здійснюється досить активно. Однак при цьому вона не завжди носить системний і комплексний характер, часто не має належної ресурсної підтримки, що в результаті впливає на соціально-економічну політику країни не так сильно, як це необхідно в сучасних умовах. У зв'язку з цим одним з найважливіших завдань органів влади є використання та розширення інструментів стимулювання бізнес-структур та суспільства до участі у вирішенні проблем країни.

Ця мета, на нашу думку, може бути досягнута при реалізації наступних напрямів:

- розвиток системи інформування та системи формування заходів, спрямованих на популяризацію і просування досвіду участі бізнесу і суспільства в державному і регіональному розвитку;

- формування особистої відповідальності громадян за вирішення завдань розвитку країни.

Реалізації першого напрямку будуть сприяти інформаційна підтримка господарюючих суб'єктів, організація виставок-ярмарків соціальних проектів і освітніх заходів, конкурси на краще соціально відповідальне підприємство-партнер, а також створення спеціальної сторінки на сайті бізнес-суб'єкта, що відображає участь бізнесу у розвитку території. У контексті даного напрямку завданням органів влади є надання спільно з науковими та освітніми установами методичної підтримки в частині підготовки та проведення навчальних програм, науково-методичного супроводу формування соціального звіту.

Реалізація другого напрямку передбачає заходи у сфері підвищення ролі соціальних інститутів у вихованні і розвитку почуття відповідальності населення, а також його залучення до розв'язання державних та регіональних проблем. Органи влади та управління спільно з установами соціальної сфери мають проводити заходи, що формують позитивний імідж соціально відповідального бізнесмена, а також з метою привиття громадянам почуття особистої відповідальності за соціально-економічний розвиток країни та причетності до цього.

Залучати населення до вирішення проблем соціально-економічного розвитку країни дозволяють наступні методичні прийоми:

1. Організація експертних нарад для обговорення варіантів вирішення проблем соціально-економічного розвитку. Розвиток краудфандингу (народного фінансування) соціальних ініціатив. Ця діяльність полягає в розробці доповідей на державній офіційній web-сторінці, що дозволяє об'єднати об'єктів, які потребують допомоги і банки, що дає можливість моментального переведення коштів на реалізацію конкретного проекту.
2. Розробка та впровадження мобільних додатків, що дають можливість голосувати онлайн на референдумах, організованих органами влади.

3. Організація та проведення конкурсів соціальної реклами з метою привернення уваги до вирішення завдань соціально-економічного розвитку держави, а також стимулювання активності громадян щодо участі в процесі управління на своїй території проживання.

4. Ведення електронної бази даних про громадські об'єднання та організації для залучення їх до реалізації проектів і заходів на основі відповідності інтересів населення пропонованим рішенням проблеми.

Одним з інструментів активізації участі бізнес-структур і суспільства у вирішенні соціально-економічних проблем держави є проектний підхід до управління економікою, оскільки він дозволяє одночасно вирішувати кілька завдань: залучати ресурси бізнес-структур, забезпечувати залучення населення до вирішення проблем, підвищувати його довіру до органів влади, гармонізувати інтереси сторін, розвивати почуття відповідальності за розвиток держави, організовувати взаємодію та конструктивний діалог між учасниками проекту. При цьому розширення використання проектного підходу вимагає формування інституційних умов управління. Для цього необхідним є створення офісу соціального проектування при державних та місцевих органах влади, що здійснюють повноваження у сфері стратегічного планування соціально-економічного розвитку країни чи певної території, сприяння якому представляє основну мету функціонування офісу. Причому завдання фахівців полягають у розвитку взаємодії влади, бізнесу та суспільства; розроблення інструментів залучення господарюючих суб'єктів та населення; сприяння популяризації та просуванню досвіду участі в державних заходах розвитку; у підготовці законодавчих ініціатив та стратегій; проведенні моніторингу розвитку взаємодії влади та бізнес-структур; створенні бази даних про проекти, організацію та проведення круглих столів; у відборі та реалізації проектів.

Очевидно, що розвиток взаємодії влади та бізнесу вимагає своєчасного коригування державної економічної політики. На нашу думку, організація системи моніторингу даної співпраці служить найважливішим інструментом,

здатним забезпечити отримання зворотного зв'язку та об'єктивної інформації для прийняття ефективних державних управлінських рішень.

Висновок до розділу 3

Не зважаючи на політичний, економічний і соціальний прогрес у втіленні реформ в Україні, зокрема після Революції гідності, соціальний діалог в Україні залишається занадто формальним та дорадчим, не орієнтованим на результати і не спрямованим на визначені конкретизовані цілі. Правові бар'єри, індивідуальні політичні інтереси і переважно відсутність усвідомлення важливості ефективного соціального діалогу спричинили його слабкі позиції, незважаючи на досить вдалі інституційні засади.

Хвилюючих масштабів набула тенденція ігнорування зобов'язань щодо проведення консультацій з громадськістю у питаннях, що становлять винятковий суспільний інтерес, особливо під час пандемії COVID-19.

Основними проблемами, з якими наразі стикається бізнес при взаємодії із владою є: невідповідні зміни в законодавстві або неадекватне виконання законів; перепони на шляху доступу до фінансових ресурсів і забезпечення їх стійкості; труднощі з доступом до осіб, що приймають рішення, і з включенням їх у законотворчість і розробку політики; напади і переслідування правозахисників тощо. Проблема комунікації та відкритості між державним та громадським секторами в даний час є також однією з ключових перешкод у досягненні їх ефективної взаємодії.

Одним з найважливіших завдань органів влади є використання та розширення інструментів стимулювання бізнес-структур та суспільства до участі у вирішенні проблем країни. Це може бути досягнуто при реалізації наступних напрямів: розвиток системи інформування та системи формування заходів, спрямованих на популяризацію і просування досвіду участі бізнесу і суспільства в державному і регіональному розвитку; формування особистої відповідальності громадян за вирішення завдань розвитку країни.

Для розвитку GR в Україні як основної форми та технології вибудовування цивілізованих практик взаємодії бізнесу та влади необхідно: створення підстав співробітництва організацій із гарантіями безпеки; переміщення центру GR-стратегії до регламентів чіткого забезпечення прав власності; лібералізація контролю за бізнесом; розвиток оцінки регулюючого впливу; систематизація нинішніх українських та зарубіжних GR-практик, узагальнення та поширення позитивного досвіду організаціями, що реалізують GR-комунікації; продовження розвитку цивілізованих GR-технологій у розвитку бізнесу та держави для підвищення їх прозорості, відкритості, легальності, підконтрольності суспільству; підвищення ефективності діяльності держсектора, створення сприятливого середовища для конкурентоспроможності вітчизняних підприємств; нівелювання наслідків та бар'єрів, бюрократичних процедур, заорганізованості, досягнення вільного розвитку конкурентних відносин; обов'язкове включення кожного бізнес-об'єднання до процесу узгодження рішень уряду; активна організація GR-форумів (економічних форумів) з метою підтримки взаємозв'язків, що проводяться (подвійних GR-комунікацій) між бізнес-структурами та державною владою для розвитку державно-приватного партнерства; включення категорії «GR-фахівець» до переліку офіційно діючих професій;

ВИСНОВКИ

У кваліфікаційній роботі сформовано ряд теоретичних, методичних і практичних положень щодо удосконалення взаємодії парламенту, бізнесу і громадянського суспільства в Україні. Основні результати дослідження знайшли відображення у висновках і пропозиціях в контексті визначених у роботі мети і завдань.

1. З'ясовано, що партнерство – найкраща форма взаємодії, що відображає об'єктивні інтереси підприємництва та потреби державної влади у реалізації соціально значимих проєктів. Ефективність взаємовідносин залежить від ступеня зацікавленості у налагодженні взаємодії, готовності підприємницьких та владних структур до інтеграції спільних зусиль задля досягнення визначеного результату. За взаємного дотримання інтересів здійснюється ефективне співробітництво. При цьому обидві сторони здійснюють взаємний контроль за реалізацією інтересів та діяльністю, досягають узгодженого функціонування діяльності та координують дії у вирішенні непорозумінь. Одночасно, підтримуючи громадянські організації державні органи допомагають покращити потенціал громадянського суспільства та власний потенціал для більш ефективного виконання своїх функцій щодо розробки політики та надання послуг.

2. Досліджено, що основні правові засади державної політики сприяння розвитку громадянського суспільства закладені у Конституції України, законах України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики», «Про місцеве самоврядування в Україні», а також законах, що визначають правовий статус діяльності інститутів громадянського суспільства («Про громадські об'єднання», «Про благодійну діяльність та благодійні організації», «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності», «Про організації роботодавців, їх об'єднання, права і гарантії їх діяльності» тощо).

При цьому законодавство України щодо державно-приватного партнерства між парламентом і бізнесом передбачає застосування в основному

Господарського кодексу України, Цивільного кодексу України, Закону України «Про державно-приватне партнерство» та Закону України «Про концесію».

3. Встановлено, що модель взаємодії підприємницьких та владних формувань є сукупністю конкретних методів та форм діяльності підприємницьких структур та організаційної структури владних органів. За умов погодження інтересів, така модель дозволяє забезпечити більш ефективну реалізацію проектів. Створення моделі взаємодії підприємницьких структур та органів влади проводиться у різних напрямках. Взаємодія бізнесу та влади охарактеризована за допомогою політологічних моделей корпоративізму, плюралізму та неокорпоративізму, що служать для опису взаємодії держави з групами інтересів. Корпоративістська модель (А. Косон, Дж. Лембрух, Ф. Шміттер) передбачає обмежену кількість спілок, які мають монопольне право на представництво у своїй сфері та мають ієрархічну структуру. Членство у цих спілках часто стимулюється з боку влади. Спільно з владою вони беруть участь у розробці та проведенні державної політики. У плюралістичній моделі (Р. Даль, Й. Шумпетер) є необмежена кількість спілок, що вільно конкурують між собою (в т.ч. за вплив на владу), відсутній державний контроль, а формування їх позицій відбувається автономно. Якщо корпоративістська система орієнтована на вироблення загального консенсусу між акторами, то плюралістична – на реалізацію волі більшості.

4. Проаналізовано процес взаємодії інститутів громадянського суспільства, бізнесу та влади на прикладі загальноєвропейських та національних (досліджено приклад Німеччини як однієї з найбільш розвинених та впливових держав-членів ЄС) інститутів Європейського Союзу (ЄС), що дало змогу проаналізувати моделі та механізми взаємодії на різних рівнях відносин влади, бізнесу та суспільства. На цій підставі було визначено напрями вдосконалення взаємодії парламенту, бізнесу та громадянського суспільства в Україні. Вивчення досвіду взаємодії суспільства, бізнесу та влади на загальноєвропейському рівні дозволило отримати знання про те, які механізми

виявляються дієвими у середовищі активної взаємодії із конкуренцією різних інтересів. Таке середовище сприяє виникненню багатьох ефективних універсальних технологій.

5. Доведено, що для взаємодії груп інтересів бізнесу із Європарламентом характерний плюралізм. Єврокомісія на найвищому керівному рівні більшою мірою схильна до корпоративізму, але на нижчому технічному рівні спостерігається досить сильний плюралізм. Для взаємодії з Радою Міністрів, що складається з представників національних урядів, характерний корпоративізм, тому що в розглянутих державах-членах ЄС взаємодія уряду з групами бізнесових інтересів наближена до корпоративістської моделі. Великий бізнес допомагає владі ЄС у поглибленні європейської економічної інтеграції, завдяки чому було створено єдиний європейський ринок.

6. Проведено аналіз деструктивних чинників налагодження взаємодії парламенту, бізнесу та інститутів громадянського суспільства в Україні, який показав наступні проблеми: загальні – повальну бюрократизацію, корупцію, повільне економічне зростання, низький рівень життя, антидемократизм влади, нинішні провали реформ, низькі міжнародні рейтинги; помилкова концепція щодо правової природи рішень, які приймаються НТСЕР (а саме рекомендаційний характер прийнятих рішень); ігнорування зобов'язань щодо проведення консультацій з громадськістю у питаннях, що становлять винятковий суспільний інтерес, особливо під час пандемії COVID-19; всеохоплююча зневіра українського суспільства в тому, що думка громадян дійсно може бути врахована у прийнятті важливих державних рішень; відсутність законодавчого закріплення статусу легального лобіювання групових інтересів, що дає можливість політикам лобіювати інтереси власного бізнесу та фінансово-промислових груп; для бізнесу – невігідні зміни в законодавстві або неадекватне виконання законів; перепони на шляху доступу до фінансових ресурсів; недосконала нормативно-правова база, яка не здатна ефективно врегульовувати прозорі відносини (зокрема щодо прав власності; судової системи; податкової системи та адміністрування податків; діяльності

господарюючих суб'єктів монополістів (природних монополістів); бережливого використання природних ресурсів; наповнення бюджетів усіх рівнів тощо).

7. Визначено, що пристосовність інституційної моделі взаємодії між владою, бізнесом та громадянським суспільством в країнах ЄС до політичних реалій України може бути забезпечена за допомогою нової ланки у цьому механізмі взаємовідносин – незалежних посередників, GR. Основними перевагами моделі взаємодії на основі використання GR є системність та впорядкованість взаємодії влади бізнесу та громадянського суспільства. Подальший розвиток GR в Україні слід пов'язувати в першу чергу з розвитком інформаційного суспільства, посиленням прозорості державної політики та транспарентності корпоративного сектору.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. «Зелена книга» Європейської комісії щодо Державно-приватного партнерства та Закон Співдружності про державні контракти і концесії. URL: <http://eur-lex.europa.eu/legalcontent/EN/TXT/?uri=URISERV%3A122012>.
2. Аудит інструментів участі органів місцевого самоврядування в ухваленні рішень на центральному рівні в умовах воєнного стану. Проект «Посилення участі ОМС у прийнятті рішень національного рівня шляхом координації та обговорення заходів щодо реагування на надзвичайні ситуації між ОМС та діяльністю національних органів державної влади», 2022. https://rpr.org.ua/wp-content/uploads/2022/12/Zvit_za_pidsumkamy_audytu_instrumentiv.pdf
3. Башкірова І.О. Правове регулювання державно-приватного партнерства в Україні. URL: <http://repository.hneu.edu.ua/bitstream/123456789/692/1/>
4. Бержанір А. Л. Становлення взаємодії влади, бізнесу і суспільства в ринкових умовах .Сталий розвиток економіки. 2013. № 3 (20). С. 18–21.
5. Біла І.С., Петришина Н.В. Особливості державно-приватного партнерства в сучасних умовах в Україні. Сталий розвиток економіки. 2020. № 2. С. 36–39.
6. Бойко О. Державно-приватне партнерство: світовий досвід та перспективи реалізації в Україні. Юридична газета. 2013. № 22. С. 42-43.
7. Бондарчук Л. В., Урбанович В. А. Взаємодія органів державної влади та органів місцевого самоврядування: правові й функціональні аспекти. Журнал «Науковий огляд», 11 (21), 2015. С. 1-9.
8. Борисочева Н. Теоретичні підходи до розуміння системи органів виконавчої влади. Підприємництво, господарство і право. 2021. № 6. С. 111-116.
9. Брайловський І. А. Аналіз чинників впливу на результативність проектів державно-приватного партнерства. Вісник ОНУ ім. І. І. Мечникова. 2013. Т.18. Вип. 1/1. С. 49.

10. Брехаря С. Г. Політична суб'єктність малого і середнього бізнесу в Україні. Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України. 2015. Вип. 2. С. 146– 161.

11. Взаємодія держави і суспільства в процесах публічної політики : наук. розробка / авт. кол.: С. О. Телешун, І. В. Рейтерович, С. В. Ситник та ін. К. : НАДУ, 2013. 44 с.

12. Гаврисяк Д. Взаємозв'язок політики і бізнесу в умовах суспільних трансформацій. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/21771/1/117-120.pdf>

13. Гарбариніна В. Ю. Підвищення рівня інституційної спроможності органів публічної влади в умовах реалізації політики державно-приватного партнерства. Прогнозування та управління соціально - економічними процесами в регіоні: монографія / кол. авт. ; за наук. ред.. чл.-кор. НАН України, д. е. н., проф. В. С. Загорського. Львів : ЛРІДУ НАДУ, 2016. С. 168-188.

14. Гарбариніна В. Ю. Сутність і принципи впровадження державноприватного партнерства в Україні. Актуальні проблеми державного управління: зб. наук. пр. № 2 (46). Х. : Вид-во ХарРІ НАДУ “Магістр”, 2014. С. 43-49.

15. Гарбариніна В. Ю. Формування моделі управління державноприватним партнерством в Україні. Актуальні проблеми державного управління: зб. наук. пр. [голов. ред. М. М. Іжа]. Вип. 1 (61). Одеса : ОРІДУ НАДУ, 2015. С. 67=72.

16. Гончар В.М. Корпоративізм як модель взаємодії держави і громадянського суспільства: автореф. дис... канд. політичних наук: спец. 23.00.02 / В.М. Гончар. - Київ, 2009. 24 с.

17. Гостева Н., Тулей П., Давиденко В., Шубін О., Приходько В. Стан соціального діалогу в Україні та позиції соціальних партнерів. Праця та соціальна справедливість, 2021. URL: <https://library.fes.de/pdf-files/bueros/ukraine/18189-20210903.pdf>

18. Грищенко С. О. Підготовка та реалізація проектів публічноприватного партнерства: практ. посіб. для органів місцевої влади та бізнесу. К. : ФОП Москаленко О. М., 2011. С. 7.

19. Громадянське суспільство і влада – урядовий інформаційно-комунікаційний ресурс. Громадянське суспільство і влада: урядовий веб-сайт. URL: http://www.civic.kmu.gov.ua/consult_mvc_kmu/news/article

20. Драгомирецька Н. М. Державно-громадянське партнерство у сфері соціального розвитку : навч. посіб. Одеса : ОРІДУ НАДУ, 2017. 254 с.

21. Журавель Я.В. Адміністративно-правове регулювання взаємодії органів виконавчої влади із органами місцевого самоврядування в Україні. Прикарпатський юридичний вісник. 2018. №2(23). С.125-129.

22. Закон України «Про державно-приватне партнерство». Відомості Верховної ради України. 2010. № 40. Ст.524

23. Зарубіжний досвід державно-приватного партнерства і можливість його адаптації в Україні / О.О. Шутаєва, В.В. Побірченко, М.О. Грищенко. Економіка: теорія та практика. 2015. № 1. С. 47–54. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/econom_2015_1_9.

24. Здіорук О.І. Пріоритети розвитку громадянського суспільства в Україні. Стратегічні пріоритети. №1–2(14–15), 2010. С.66–69.

25. Існуючі механізми співпраці органів державної влади з організаціями громадянського суспільства в контексті реалізації Національної стратегії сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні 2016-2020. К.: Ваіте, 2016. 280 с.

26. Казюк Я. М. Державно-приватне партнерство як механізм стимулювання розвитку регіонів та місцевого самоврядування. Місцеве самоврядування та регіональний розвиток в Україні: муніципальний практикум. Український досвід, 2012. С. 49

27. Квітка С. А. Державне управління формуванням партнерських відносин між владою та бізнесом в умовах соціальних перетворень : монографія. Дніпро : «Грані», 2017. 268 с.

28. Квітка С.А. Державне управління формуванням партнерських відносин між владою та бізнесом в умовах соціальних перетворень : автореф. дис. ... д-ра наук з держ. упр. : спец. 25.00.01 "Теорія та історія держ. упр.". Дніпропетр. регіон. ін-т держ. упр. Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. Дніпро, 2018. 36 с.

29. Конституція України, від 28 червня 1996 року, № 254к/96-ВР. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/Z960254K>

30. Конструктивний діалог з владою УСПП. Офіційний веб-сайт Української спілки промисловців і підприємців України. URL: <http://www.uspp.org.ua/about/dialogue/>

31. Костицький В. В. Партнерство правової держави і суспільства в умовах глобалізації. URL: http://www.nbu.gov.ua/old_jrn/soc_gum/socpr/2011_1/Kostickiy.pdf

32. Костючков С. К. Громадянське суспільство і держава: політико-правові та соціальні аспекти взаємодії. Наукові праці [Чорноморського державного університету імені Петра Могили]. Серія: Політологія. 2012. Т. 182. Вип. 170. С. 38–40.

33. Кравченко О. Соціальне партнерство в Україні та його особливості в розвинених країнах. Молодий вчений. 2016. № 6. - С. 57 - 61.

34. Кудряченко А. Інститут соціального партнерства як чинник демократичного розвитку суспільства: світовий досвід та висновки для України. Аналітична записка. Офіційний веб-сайт НІСД. URL: <http://www.niss.gov.ua/Monitor/ Juli08/19.htm2008>

35. Месюк М.П. Механізми регулювання взаємодії інститутів влади і громадянського суспільства: організаційно-правовий аспект: автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. : 25.00.02. Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. Київ, 2014. 20 с.

36. Надолішній П. І. Публічно-приватне партнерство в Україні: теоретико- методологічні засади і умови інституціоналізації. Теоретичні та прикладні питання державотворення. Вип. 10. 2012. С. 18.

37. Національна стратегія сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021-2026 роки. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/487/2021#Text>].

38. Овчарук Е. Організаційно-правові механізми взаємодії органів публічної влади та бізнесу: теоретичні аспекти поняття. Аспекти публічного управління, том 11, №1, 2023. URL: <https://aspects.org.ua/index.php/journal/article/view/983/959>

39. Офіційний сайт Федерального союзу німецької промисловості. URL: <http://www.bdi-online.de/de/bdi/72.htm>

40. Парламентський контроль: практичні поради та рекомендації для підвищення ефективності. Посібник, 2021. URL: <http://iadm.rada.gov.ua/uploads/documents/68113.pdf>

41. Петроє О. М. Соціальний діалог у державному управлінні: європейський досвід та українські реалії: монографія. К. : НАДУ, 2013. 304 с.

42. Приятельчук А. О. Держава, громадянське суспільство і бізнес. Гілея: науковий вісник. 2012. Вип. 64 (№ 9). С. 230–235.

43. Пророчук М. В. Механізми і форми взаємодії влади і бізнесу в реалізації інфраструктурних проєктів. Інвестиції: практика та досвід. 2020. № 23. С. 163–168., с. 165

44. Реформування правового регулювання має ключове значення, але це тільки частина створення сприятливого середовища для ДПП / К. Шугарт, Р. Кундрик, О. Іжак. Юридична газета. 2014. URL: <http://yur-gazeta.com/interview/reformuvannya>

45. Семьоркіна О. М. Взаємодія держави та інститутів громадянського суспільства. Міністерство Юстиції України. URL: https://minjust.gov.ua/m/str_33679

46. Слінько А. А. Соціальна політика бізнесу в регіоні: внесок у сталий розвиток. Регіон: системи, економіка, управління. 2015. № 2 (29). С. 153-158.

47. Слюсаренко В. Є. Моделі тристороннього партнерства держави, бізнесу та громадянського суспільства. Економіка та управління підприємствами. 2016. Вип. 1(117). С. 97–100

48. Слюсаренко В.Є. Теоретичні основи розвитку інституту тристороннього партнерства держави – бізнесу – «третього сектора»/ Науковий журнал. Вісник Економічного факультету Донецького національного університету МОН УКРАЇНИ (м. Вінниця) «Вісник ДонНУ: Серія В Економіка і право» (випуск 2015/1). С.328–332.

49. Слюсаренко В.Є. Формування механізму тристороннього партнерства держави, бізнесу та громадських інституцій. Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. Механізми взаємодії суб'єктів економічних відносин у транскордонному просторі [Збірник наукових праць] /НАН України. Інститут регіональних досліджень. Львів, 2014. С. 141–149.

50. Стан розвитку громадянського суспільства в Україні: шлях протягом 30-ти років та ключові аспекти 2021 року : аналіт. доп. Київ : НІСД, 2021. 112 с.

51. Тристоронні органи на національному рівні. Досвід європейських країн. Веб-сайт Національної тристоронньої соціально-економічної ради. URL: Національна тристороння соціально-економічна рада //http://www.ntser.gov.ua/ua/dialog/experience.html

52. Труш О. О. Єдність та суперечності взаємодії держави, суспільства та бізнесу. Державне будівництво. 2014. № 2. URL: http://www.nbu.gov.ua/UJRN/DeBu_2014_2_6

53. Узунов Ф. В. Види взаємодії бізнесу з органами державної влади та управління. Державне управління: удосконалення та розвиток. 2013. № 8. URL: http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=611

54. Указ Президента України «Про Національну стратегію сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021-2026 роки» від 27

вересня 2021 року № 487/2021. URL:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/487/2021#Text>

55. Українське суспільство: моніторинг соціальних змін. НАН України: Інститут соціології. URL: <http://www.osa.com.ua/arc/ukrmonit.pdf>

56. Феномен неокорпоративізму: європейські реалії та тенденції інституціонування в Україні [І. С. Сало, О. О. Даниляк, Т. В. Джига] за заг. ред. В. М. Яблонського, С. О. Янішевського. К.: НІСД, 2010. 49 с.

57. Формування та становлення громадянського суспільства в Україні : монографія [авт. кол. : В. І. Цимбалюк, В. І. Гришко, І. В. Міщук та ін.]. Одеса : КУПІРІЄНКО СВ, 2019. 158 с.

58. Allen C. S., Turner L. (ed.) Institutions Challenged: German Unification, Policy Errors And The "Siren Song" of Deregulation Negotiating the New German: Can Social Partnership Survive? Ithaca: Cornell University Press, 1997. P. 137-156

59. Facts about Germany. URL: <https://www.tatsachen-ueber-deutschland.de>

60. Fleisher C. Global development of Public Affairs. The Handbook of Public Affairs. Ed. by Ph. Harris, C. Fleisher. Los Angeles, L., New Delhi, Singapore: SAGE Publications, 2007. P. 25

61. Models to Promote Cooperation between Civil Society and Public Authorities Working Paper. International Center for Not-for-Profit Law (ICNL). URL: https://www.icnl.org/wp-content/uploads/cfr_Models-to-Promote-Cooperation-Working-Paper.pdf

62. Pedler R. The History and Development of Public Affairs in the European Union and the United Kingdom. The Handbook of Public Affairs. Ed. by Ph. Harris, C. Fleisher. Los Angeles; L.; New Delhi; Singapore: SAGE Publications, 2007. P. 50-51

63. Schmitter Ph. Still in the Century of Corporatism? Trends towards corporatist intermediation and policy making ; Eds. Schmitter P, Lehmbruch G. Beverly Hills, CA: Sage, 1979. 96 с.

64. Taminiu Y., Wilts A. Corporate Lobbying in Europe, Managing Knowledge and Information Strategies. Journal of Public Affairs. Vol. 6. 2006